

Nuläge och utmaningar

Nulägesanalys och kunskapsunderlag för ny regional utvecklingsstrategi för Gotland

Innehåll	
När börjar framtiden?	4
Sammanfattande utmaningar	5
Megatrender	9
Globalisering	9
Urbanisering.....	10
Digitalisering	10
Miljö och klimat	11
Omvärldstrender och hur de kan påverka Gotland	11
Agenda 2030 – utgångspunkten för ett hållbart Gotland	15
Gotlands särskilda förutsättningar som Sveriges enda ö-region	17
Befolkning och befolkningsutveckling	20
Befolkningsutveckling på Gotland	20
Befolkningsutvecklingen i Sverige.....	21
Demografi och välfärd – utmaningar och möjligheter	22
Bostadsmarknad och bostadsförsörjning	22
Goda boendemiljöer och attraktivitet	23
Gotlands bostadsmarknad	23
Brist på bostäder för vissa grupper	25
Kultur och fritid	25
Ett rikt kulturliv.....	26
Kulturella och kreativa näringar växer starkt.....	26
Kultursamverkansmodellen	26
Ett omfattande föreningsliv.....	27
Idrotten har en särställning	27
Stora och unika kultur- och naturvärden	27
Infrastruktur och kommunikationer	28
Färjetrafiken.....	29
Gotlands hamnar	30
Flygtrafiken	30
Cykeltrafik.....	31
Det statliga vägnätet.....	31
Kollektivtrafik	32
Pendling	32
Digital infrastruktur och digitalisering.....	33
Offentlig och kommersiell service	34
Näringsliv, företagande och entreprenörskap.....	35
Regional ekonomi	35
Näringslivet på Gotland	36
Entreprenörskap	37
Företagsklimatet på Gotland	38
Internationalisering.....	38
Smart specialisering pekar ut styrkeområden.....	39
Bilden av Gotland	41
Gotlands varumärke och attraktionskraft – en resurs för hela ön.....	41

Genomlysning varumärkesplattformen 2018.....	42
Kompetensförsörjning	44
Den gotländska arbetsmarknaden	45
Hela utbildningskedjan behövs för kompetensförsörjningen	48
Högre utbildning, forskning och innovation	51
Uppsala universitet Campus Gotland.....	51
Strategiskt partnerskap	52
Forskning och innovation.....	53
Miljö, klimat och energi	53
Omställning till förnybar energi och energieffektivisering	54
Tillgången till vatten av god kvalitet	55
Ett integrerat hållbarhetsarbete.....	56
Social hållbarhet.....	56
Hälsa, jämlikhet, jämställdhet	56
Jämlik hälsa	57
Delaktighet och inkludering	58
Jämställdhet	59
Fysisk planering.....	60
Bilaga: SWOT	62

När börjar framtiden?

Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) som är under framtagande tar sikte på år 2040. Är tjugo år lång tid? För vissa frågor, till exempel teknisk utveckling, är tjugo år en avsevärd tidshorisont där mycket kan hända. Tekniksprång och innovationer som vi ännu inte har en aning om kan förändra vårt vardags- och arbetsliv påtagligt. För andra frågor, till exempel miljö och klimat är tjugo år en kort tid. De förändringar vi vill se effekter av om tjugo år kräver åtgärder idag.

Gotland påverkas av omvärldsfaktorer som vi som region har svårt att påverka, så kallade megatrender, som är globala och får effekter här hos oss. Men framtidens Gotland påverkas också av vad vi vill ska hända. Faktorer som vi faktiskt kan påverka genom att sätta gemensamma mål och jobba i den riktningen. Vårt utgångsläge och förutsättningar ger oss en bild av de utmaningar vi har att utgå ifrån.

När är nuläget? Och när börjar framtiden? Framtiden är inget stort moln där långt framme. Framtiden börjar nu och det går att inom en rad olika områden att skönja frön, det vill säga små förändringar som kan komma att leda till större. Antingen beroende på omvärlden eller den gemensamma viljan men sannolikt både och. Nuläget handlar om att vid ett givet tillfälle göra ett stopp och mäta samt reflektera. Hur ligger vi till? Vad ser vi? Vad betyder det? Tillgången till aktuell statistik är olika för olika frågor. Vi har försökt att belysa förutsättningarna med den senast tillgängliga statistiken. Eftersom regionala utvecklingsstrategier tas fram för regioner, görs framför allt jämförelser med andra regioner.

Den regionala utvecklingsstrategin ska vara en samlad och sektorsövergripande strategi för det regionala tillväxt- och utvecklingsarbetet. Den ska utgå från en analys av de särskilda förutsättningarna för hållbar regional tillväxt och utveckling i länet. Därför har vi tagit fram denna arbetsrapport för att belysa nuläge och utmaningar för Gotland.

Mer om arbetet med RUS hittar du på www.gotland.se/gotland2040

Oktober 2019

Anette Jansson
Projektledare för RUS

Sammanfattande utmaningar

Gotland har unika egenskaper, utmaningar och möjligheter som ö. Det geografiska läget anger villkoren för hur vi på Gotland kan agera för en positiv utveckling och tillväxt på ön och därmed bidra till landets utveckling. Det påverkar alla frågor och innebär både fördelar och nackdelar. Gotland har ett litet befolkningsunderlag och är Sveriges minsta region. Gotland är både en kommun och en region. Sammantaget ger detta Gotland specifika förutsättningar, som behöver beaktas nationellt och på EU-nivå.

Gotlands befolkning växer, men det blir färre i yrkesaktiv ålder.

- Gotlands befolkning ökar och var 59 249 den 31 dec 2018, den högsta siffran på sjuttio år.
- Befolkningen ökar genom att fler flyttar till Gotland än från Gotland, men antalet födselar är färre än antalet som avlider.
- Andelen äldre ökar samtidigt som det blir färre i yrkesaktiv ålder, en utveckling som kommer att förstärkas framöver.
- Gotland har en betydligt lägre andel av befolkningen som är födda utomlands, ca 6 procent, jämfört med riket. I hela Sverige är det drygt 19 procent.
- Gotlands folkmängd ökar framför allt i Visby och socknar nära Visby. Nära tre fjärdedelar av socknarna har haft en minskande befolkning de senaste tjugo åren.

Gotland har stora klimat- och miljöutmaningar, men också möjlighet att gå före i energiomställningen.

- Den dominerande utmaningen för Gotland, liksom nationellt och globalt, är att hela det gotländska samhället ska bli klimatneutralt, i linje med nationella mål baserade på FN:s Parisavtal.
- Industrin har överväldigande dominans ifråga om klimatpåverkande utsläpp och påverkar även Gotlands vattentillgångar.
- Att kunna lämna över ett samhälle till kommande generationer där de stora miljöproblemen är lösta är fortsatt en stor utmaning, på Gotland liksom globalt. Text rent grundvatten, ett levande hav, giftfria kretslopp, att öka den cirkulära ekonomins betydelse samt överlag bruka naturen så att ekosystemtjänsterna värnas och öns biologiska mångfald bevaras.
- Omställningen kräver ett hållbart resande och hållbara transporter.
- Gotland har goda förhållanden för förnybar elproduktion från sol och vind samt resurser för biobränsle från ett hållbart skogsbruk.
- Det finns ett stort engagemang för klimat- och miljöfrågor på ön. Att vara pilot i energiomställningen är en möjlighet.

Det sociala kapitalet är Gotlands guldgruva, men det finns skillnader i tillit, delaktighet och upplevd trygghet.

- Närhet mellan människor präglar Gotland, där civilsamhällets kraft är påtaglig med engagerade invånare och ett mycket aktivt föreningsliv.
- Tilliten till andra människor är större på Gotland jämfört med i riket.
- Var femte person har dock ett lågt socialt deltagande och var femte kvinna och man på Gotland har låg tillit till andra människor.
- Idrotten har en särställning genom sitt stora föreningsantal, antal idrotter och utövare, med stor betydelse för gemenskap, social delaktighet och integration.

- Gotland har ett starkt kulturliv, såväl det stora professionella utbudet som möjligheterna att själv delta i det ideella föreningslivet har stor betydelse i gotlänningens vardag.
- Det är betydligt vanligare att gotlänningar upplever trygghet i jämförelse med riket.
- 31 procent av kvinnor och 7 procent av män upplever otrygghet..
- Det finns väl fungerande samverkansorganisationer mellan olika sektorer i samhället.

Gotland är Sveriges företagsammaste region med ett brett näringsliv, men behöver vidga sina marknader nationellt och internationellt.

- 16 procent av gotlänningarna är företagare och nyföretagandet placeras i topp nationellt. Bland nystartade företag är det en högre grad kvinnor på Gotland än i riket.
- Gotlands har ett brett näringsliv där besöksnäringen, mat- och livsmedelssektorn, det gotländska skogs- och jordbruket, de kulturella och kreativa näringarna, sten-, trä- och tillverkning samt bygg, handel och tjänsteföretag är framträdande branscher.
- Gotland är en avgränsad marknad med en begränsad köpkraft, företag som vill växa behöver nå marknader nationellt och internationellt.
- Gotland har relativt låg export jämfört med andra regioner, men har de senaste åren utvecklats i svagt positiv riktning.
- Det gotländska näringslivet präglas av Gotland stor säsongvariation. Det innebär ett brett utbud och goda möjligheter till säsongarbete, men påverkar lönsamheten under lågsäsong.
- Företagsklimatet rankas lågt i Svenskt Näringslivs attitydundersökning, något som Region Gotland och näringslivet gemensamt arbetar på att förbättra.

Gotlands läge gör tids- och kostnadseffektiv tillgänglighet till en nyckelfråga, men resor och transporter måste bli mer hållbara.

- Staten har det ekonomiska och politiska ansvaret för färjetrafiken. Ett regionalt inflytande är viktigt för effektiva trafiklösningar.
- Trafiksystemen fungerar väl och ger en god tillgänglighet till och från ön, men tids-, kostnads- och klimataspekter ställer högre krav på hållbara kommunikationslösningar.
- De gotländska näringarna är alla starkt beroende av goda kommunikationer, inte minst besöksnäringen, stenindustrin och de gröna näringarna inklusive mat- och livsmedel.
- Färje- och flygtrafiken har i huvudsak olika målgrupper, trafikslagen kompletterar varandra.
- Transporter och personresor med färjor och flyg har ökat kraftigt under 2000-talet. Infrastrukturen behöver anpassas efter ökade passagerar- och godsströmmar, till klimatmål och säkerhetsläge.
- En reservhamn för linjetrafiken måste ingå i trafiksystemet.
- Flygtrafik både till Bromma och till Arlanda, trafiken fyller olika funktioner.
- Gotland har en spridd bebyggelsestruktur och därmed ett tätt vägnät vars standard kräver resurser.
- Kollektivtrafikens andel av resorna är låg, pendling med bil dominerar. Gång- och cykelvägnätet behöver utvecklas ytterligare.

- Gotland ligger i topp bland länen vad gäller antal hushåll och företag som är anslutna till fiber.

Utbildningsnivån på Gotland är lägre än i andra regioner, det finns en stor potential i att höja utbildningsnivån genom både kortare och högre utbildning.

- I befolkningen mellan 25-64 år har 35,5 procent läst vidare efter gymnasiet, jämfört med 43,3 procent i riket.
- Andelen högutbildade (3 år eller mer eftergymnasial utbildning) är 21,5 procent, jämfört med 27,3 procent i riket. Könsskillnaderna är stora, kvinnor är i högre grad högutbildade.
- Gotland ligger på plats 11 av 21 regioner i Sverige när det gäller andelen behöriga till gymnasieskolan och har den största skillnaden bland regionerna mellan flickor (88,1 procent) och pojkar (78,8 procent).
- Det finns inga stora skillnader i andelen behöriga till högskolestudier mellan länen, men Gotland har den lägsta andelen som påbörjat högskolestudier senast vid 19 och 24 års ålder. Fler kvinnor än män påbörjar högre utbildning.

De allra flesta på Gotland upplever sin hälsa som god eller någorlunda god, men hälsan är ojämlik och den psykiska ohälsan ökar.

- De allra flesta på Gotland upplever sin hälsa som god eller någorlunda god och levnadsvanorna liknar i hög grad resten av riket.
- Gotlänningarna mår bättre än vad som kan förväntas sett till ålder och socio-ekonomiska faktorer .
- Socialt kapital är av stor betydelse för hälsan. På Gotland är den upplevda tryggheten liksom tillit till andra människor hög. Det finns dock skillnader mellan könen.
- Ojämlighet i hälsa är den stora utmaningen, på Gotland såväl som i övriga landet. Skillnaderna visar dock på vad som är möjligt att uppnå.
- Den psykiska ohälsan ökar.

Gotland har låg bruttoregionprodukt (BRP) och låga inkomster jämfört med andra regioner, vilket ger lägre skattekraft och sämre förutsättningar för välfärd.

- Gotlands bruttoregionprodukt (BRP) per sysselsatt ligger lägst i landet, vikt delvis kan förklaras med löneläget och branschammansättningen.
- Mäts BRP per invånare ligger Gotland näst lägst i landet. Här spelar även befolkningens åldersammansättning roll.
- Inkomsterna på Gotland är låga jämfört med andra regioner oavsett vilket inkomstmått som används.

Gotland har brist på arbetskraft inom näringsliv och offentlig sektor, kompetensförsörjningen är en stor utmaning.

- En fjärdedel av arbetsgivarna i det gotländska näringslivet upplever det svårt att hitta arbetskraft med rätt kompetens. Inom många offentliga verksamheter är bristsituationen ännu större. Det är brist på arbetskraft som matchar den kompetens som efterfrågas.
- När befolkningen blir äldre och personer i yrkesaktiv ålder minskar accentueras bristen på arbetskraft.
- För att klara omställningar och snabba förändringar på arbetsmarknaden är möjligheter till yrkesväxling och ett livslångt lärande centralt.
- Arbetslösheten i regionen är lägst i Sverige och långtidsarbetslösheten har minskat.

Gotland är Sveriges enda universitetsö, men samverkan mellan universitetet, det offentliga, näringsliv och civilsamhälle kan utvecklas.

- Tillgången till högre utbildning och forskning genom Uppsala universitet Campus Gotland är en styrka och gör Gotland till den enda universitetsön i landet.
- Partnerskap och samspel mellan offentlig sektor, näringslivet, akademi och civilsamhälle finns och kan utvecklas ytterligare.
- Innovationsförmågan kan stärkas, för att utveckla fler kunskapsintensiva företag, stärka konkurrenskraften inom det befintliga breda näringslivet och för att utveckla framtidens välfärdstjänster.

Gotland har stora och unika kultur- och naturvärden, utmaningen är att både bevara och utveckla.

- Gotlands natur och kultur är attraktiv för besökare, men har också ett stort värde för alla som bor på ön.
- Världsarvet Visby Hansestad tillsammans med det rika kulturarv som finns på hela ön är unika tillgångar.
- Gotland har en unik position med sin kombination av både stor specialisering inom kulturarvsområdet och goda förutsättningar för företagande inom området.
- Friluftslivet har fantastiska möjligheter med stora naturvärden, men kunskap och infrastruktur behöver stärkas.

Bostadsbyggandet är högt, men det finns hinder för att kunna bygga på delar av ön och för alla målgrupper.

- Cirka 60 procent av bostäderna utgörs av småhus och 40 procent av hela beståndet är ej permanentboende. Antal fritidshus är 11 645, vilket innebär en dubbelt så hög andel som rikssnittet.
- Bostadsbyggandet har varit högt de senaste åren, men det som tillkommit har främst varit bostadsrätter och i Visby.
- Långa kötider för en hyresrätt i framför allt Visby.
- En åldrande befolkning ökar behovet av anpassat boende.
- För få boenden på privata marknaden är tillgängliga för förhyrning året runt.
- För få bostäder byggs som genomsnittsgotlänningen har råd med.
- Allt fler människor har svårt att på egen hand ta sig in på bostadsmarknaden
- Planlagd mark för bostäder på lång sikt är begränsad och måste säkerställas.
- Hela Gotland ska vara attraktivt för boende, men bostadsbyggandet på landsbygden kräver stimulans för att stärkas.

Vattenförsörjningen är avgörande för hela samhällsutvecklingen, men tillgången till vatten av god kvalitet är sårbar.

- Gotlands särpräglade geologi och hydrologi skapar särskilda utmaningar gällande tillgången till vatten av god kvalitet
- Grundvattnet är sårbart och tillgången är på sina ställen väldigt begränsad.
- Tillgången till vatten av godtagbar kvalitet är en av de viktigaste förutsättningarna för att bostäder och verksamheter ska kunna etableras.

Ö-läget innebär särskilda utmaningar att hantera olika typer av samhällsstörningar.

- Energi, livsmedel, vatten, kommunikationer, transporter, sjukvård- och omsorg, kommunalteknisk försörjning samt skydd och säkerhet är exempel på samhällsviktiga funktioner som behövs för ett tryggt och säkert Gotland.
- Mot bakgrund av ö-läget behöver vissa samhällsfunktioner säkerställas, dvs. att vi kan klara påfrestningar och vara självförsörjande i olika grad.
- Förändrat omvärldsläge och samhällskritisk infrastruktur ökar behovet av en god krisberedskap och civilt försvar på Gotland.

Megatrender

Globalisering, urbanisering och digitalisering är globala trender som har medfört ökad rörlighet av människor, varor, tjänster och kapital. Trenderna medför också att utbytet av idéer, kunskap och trender kan gå snabbare och få större spridning än någonsin tidigare. Dessa megatrender påverkar hela världen, och är högst relevanta också för oss på Gotland. Miljö- och klimatfrågor samt den sociala sammanhållningen är andra storskaliga aspekter som med all säkerhet kommer att ha stor påverkan på länets utveckling under kommande år.

Globalisering

Globaliseringen är ett paraplybegrepp som samlar ett antal olika företeelser. Globaliseringsrådets definition från 2009 sammanfattar det väl:

Globalisering syftar i vid mening på handel, gränsöverskridande investeringar och kapitalflöden samt utbyte av information och teknologi mellan länder. Även mjukare begrepp såsom kultur, miljö, attityder och livsåskådning kan omfattas av begreppet globalisering. Globaliseringen har framför allt möjliggjorts av minskade kommunikations- och transaktionskostnader till följd av teknologiska framsteg och politiska beslut. Det är ingen ny företeelse men den kraftiga minskningen av dessa kostnader de senaste decennierna har lett till en dramatisk ökning av globala transaktioner samt att allt fler länder deltar i den globala ekonomin. Globaliseringen har således intensifierats och vanligtvis är det denna intensifieringsfas som avses med begreppet.

Globalisering är inget nytt fenomen, men den har aldrig tidigare varit lika omfattande. Globaliseringen är en ekonomisk, kulturell och politisk process som innebär att ekonomier och gränser öppnas. Världshandeln är globaliseringens kärna, men även kapitalrörelser, människors och idéers rörlighet och spridning av information och teknik bidrar. Drivkraften bakom dagens snabba utveckling utgörs framför allt av den teknologiska utvecklingen. Detta skapar naturligtvis möjligheter för gotländska företag som utvecklar digitala kanaler och kan nå bredare marknader. Innovationsprocesserna har internationaliserats. Kunskapsresurser har blivit avgörande tillgångar och verktyg för konkurrenskraft i den globala ekonomin. Världen har sett nya aktörer ta plats på innovationsarenan. Företag i länder som till exempel Kina, Sydkorea och Indien är nu med och konkurrerar om att utveckla nya varor och tjänster. Innovationer sker dessutom allt mer i ett nätverk som involverar såväl flera olika enheter inom företagen som många externa aktörer, både nationella och internationella.

De ekonomiska effekterna av globaliseringen har samtidigt skapat en intensiv debatt i de flesta länder, ofta i samband med utflyttningar av produktion. Företagen är alltmer integrerade i globala värdekedjor och globala koncerner, och deras interna strategier påverkar lokalisering av produktion och verksamhet. Framväxten av allt mer uppdelade globala produktionssystem, så kallade globala värdekedjor, är en annan makrotrend som påverkar en region eftersom produktionen i dag delas upp i fler och fler moment, moment som kan separeras från varandra organisatoriskt och geografiskt. Ett kännetecken för sådana värdekedjor är att möjligheterna till värdeskapande varierar beroende på var i dem man befinner sig. Forskning har visat att dessa möjligheter – för ett land som Sverige och för svenska regioner - är störst i början och i slutet av värdekedjorna, där sådant som forskning- och utveckling, innovation, respektive marknadsföring och varumärkesinnehav finns. Däremellan finns de delar som i lägre utsträckning tillför förädlingsvärde i de globala värdekedjorna, såsom produktion och montering.

Genom globaliseringen får vi tillgång till ett ökat utbud av varor och tjänster, men också av idéer som tidigare var mer eller mindre nationella eller lokala. På samma sätt medför globaliseringen att det gotländska näringslivet både får tillgång till nya marknader och möter ökad konkurrens från företag i andra länder. Den trend av ökad öppenhet, globalisering och nedmontering av gränser för människor, kapital och varor som tog fart under de sista åren av förra millenniet utmanas nu av en ökande nationalism och värnande av gränser. Nya typer av spänningar och konflikter ersätter gamla i vår omvärld. Fler människor än på mycket länge är på flykt från krig, terror och förföljelse och söker trygghet i Sverige och Europa.

Urbanisering

Urbaniseringen är en annan stark så kallad megatrend. Ordet urbanisering kommer av latinets urbs som betyder stad, och används framförallt på två olika sätt: 1) för att beskriva folkflyttning från land till stad och 2) för att beskriva hur storleken på befolkning i landsbygder respektive städer förhåller sig till varandra. Den senare definitionen kallas också för urbaniseringsgrad. (SCB).

Generellt sett förstärks och växelverkar urbaniseringen med övergången från tillverkningsindustri till tjänstenäring. Tjänsteföretagens verksamhet är mindre platsbunden än industrins, vilket medför att tjänsteföretag i högre utsträckning har möjlighet att söka sig till större städer, där möjligheterna är större till specialisering, ett brett kundunderlag och en bredare rekryteringsbas. En ökad koncentration av människor och ekonomisk aktivitet till urbana miljöer riskerar att öka skillnaderna i serviceutbud mellan landsbygder och städer. Samtidigt som den ökade tätheten i städer har en positiv klimatpåverkan, till exempel genom underlag för en väl utbyggd kollektivtrafik, finns också negativa effekter för en hållbar utveckling. Det kan handla om buller, utsläpp, trängsel, boendesegregation och sociala spänningar.

Digitalisering

Digitaliseringen eller den digitala omställningen är en annan megatrend som kommer att påverka alla samhällsområden. Den gör det lättare för människor att kommunicera med varandra, vilket påskyndar globaliseringen. Samtidigt kan avståndet mellan människor öka, eftersom det blir möjligt för var och en att

välja vilken information man vill ta del av. Den allsidighet och opartiskhet som är utgångspunkt för ett öppet demokratiskt samhälle kan väljas bort, och därmed riskerar gränsen mellan fakta och tyckande att suddas ut. Om människor i ett samhälle inte delar en grundläggande världsbild, och människor med olika åsikter inte möts, riskerar också polariseringen mellan människor och grupper i samhället att öka.

Digitaliseringen skapar också möjlighet att utveckla nya produkter, affärsmodeller och nya sätt att skapa värde. Samhällsfunktioner som trafik- och energisystem och vårdlogistik kan omorganiseras genom att nyttja insamlad information på andra sätt än i dag. Samtidigt ställer datainsamlingen nya frågor kring sekretess, informationssäkerhet och äganderätten till data.

Miljö och klimat

Vi lever nu i antropocén, människans tidsålder, där människan står för den största globala omvandlingen. Vår påverkan på naturen, genom omflyttning av jordskorpan, odlingar och bebyggelse, ändrade vattenflöden och utsläpp av påverkande ämnen är så stor att den håller på att förändra vår planet i grunden. Det ändrar också spelplanen för våra samhällen och våra försörjningsmöjligheter. Klimatförändringarna är globala. Jordens klimat blir allt varmare. Uppvärmningen går fortast i polartrakterna. FN:s klimatpanel IPCC¹ har slagit fast att klimatet redan är förändrat till följd av människans påverkan.

För att hålla den globala uppvärmningen under två grader behöver de globala utsläppen vända ner under de allra närmaste åren. Enligt IPCC finns det bara 10 år för att halvera de globala utsläppen och därefter få dem att minska till nära noll inom några årtionden, för att ha en chans att nå Parisavtalets mål om att begränsa uppvärmningen till ”väl under 2 grader med sikte på 1,5 grader. Kunskap finns, detta är möjligt att genomföra, men efter Parismötet 2015 har ändå inte mycket gjorts för att nå målen. Alternativet är en alltmer riskabel situation. Vi är, enligt av IPCC:s sammanställda analyser, på väg mot en över 3 grader varmare värld i slutet av detta århundrade. Jorden har inte haft sådana temperaturer på 5 miljoner år. Det finns inga belegg för att en modern värld kan fungera i det klimatet. Fortsatta utsläpp innebär fortsatt stigande temperatur.

Omvärldstrender och hur de kan påverka Gotland

Ingen plats eller region kan studeras isolerat från sin omgivning. Trender och skeenden som pågår i omvärlden påverkar utvecklingsförutsättningarna för orter och regioner. Dessa trender är något som de svenska regionerna behöver förhålla sig till, vare sig man vill eller inte. Bättre förståelse för dessa skeenden och hur de påverkar de regionala utvecklingsförutsättningarna främjar arbetet med att vidta rätt planeringsåtgärder.

¹ IPCC, International Panel on Climate Change, FN:s klimatpanel som granskar och sammanställer alla världens tillgängliga fakta om klimatet

Nedan redogörs för omvärldsförutsättningar som påverkar, och som fortsatt kommer att påverka, Gotlands förutsättningar till regional utveckling och tillväxt. Dessa är viktiga omvärldsfaktorer som är nödvändiga att förhålla sig till i det fortsatta regionala utvecklings- och tillväxtarbetet.

Miljö och klimat

Den globala uppvärmningen får mycket stora konsekvenser för jorden, dess ekosystem, människor jordbruk, vattenförsörjning och samhällen. Detta gäller också för Gotland. Kustområden och öar hör också till de mest utsatta. Merparten av ön är omdanad av människan. Industrin på ön till ger stora utsläpp. Vattensituation blir allt mer känslig om de prov på ett framtida klimat vi kan ha sett de senaste åren med varma torra somrar och våta höstar, visar sig bli det vi har att förväntas oss.

För att begränsa de biologiska och socioekonomiska effekterna av klimatförändringarna, globalt såväl som för Gotland, måste de klimatpåverkande utsläppen fås att minska genom snabba åtgärder. Samtidigt som klimatpåverkande utsläpp behöver minska, måste även klimatanpassning ske för att möta de förändringar som kommer. I en oroligare omvärld, kan bland annat brytvärda mineral, kvarvarande fossila energiresurser och odlingsbar mark, bli föremål för konflikter. Det är därför ökande värde för ett tryggt och tillitsfullt samhälle att kunna klara bland annat energi- och livsmedelsförsörjning under en viss tid utan leveranser från omvärlden.

Migration och integration

Så länge den globala omvärlden är orolig kommer den globala migrationstrenden sannolikt att bestå. För Sverige och Gotland skapar detta både utmaningar och möjligheter.

En positiv effekt är att alla regioner med minskande befolkning kan kompenseras av utrikes inflyttning. Att migration utifrån detta perspektiv utgör en möjlighet för Gotland förstärks av att befolkningstillväxten till stor del görs av inflyttade i arbetsför ålder. Samtidigt uppstår en utmaning i att säkerställa att befolkningstillväxten inte bara skapar en temporär ökning som efter några år bryts till följd av utflyttning, en trend som idag kan observeras på många håll i Sverige. Två framgångsfaktorer kan särskilt lyftas fram för etablering och integration. Den ena är boende och den andra är arbete. Således är bostads- och arbetsmarknadernas karaktär en viktig pusselbit. Utbildningsinsatser, validering av utbildning samt inte minst språkutbildning utgör viktiga byggstenar för att de nyligen invandrade ska kunna matcha arbetsmarknaden behov.

Urbanisering

Under de senaste hundra åren har en omfattande folkomflyttning skett från landsbygder till städer. Befolkningstillväxten i storstadsområdena beror dock idag framför allt på födelseöverskott och invandring och inte om inrikes flyttningar. De vanligaste flyttningarna sker nu mellan tätorter, och då företrädesvis från mindre tätorter till större tätorter eller städer. Det finns en tydlig ålders- och könsaspekt kring detta mönster då flyttfrekvenserna varierar mellan olika åldrar och kön. Unga kvinnor har bland de högsta flyttfrekvenserna bland befolkningen, vilket till stor del förklaras av flyttning till studier eller arbete. Unga män har generellt högre benägenhet att bo kvar än att flytta.

För Gotlands del innebär urbanisering utmaningar i form av en allt högre andel äldre på de gotländska landsbygderna. Delar av de gotländska landsbygderna har också en sjunkande andel permanentboende. Främst handlar det om hus och gårdar som köps upp av en köpstark grupp och används som fritidshus. Detta skapar säsongssamhällen där husen riskerar att stå tomma stora delar av vinterhalvåret. Den höga prisbilden gör det också svårt för gotlänningar (som generellt har lägre inkomster än rikssnittet) att hävda sig på bostadsmarknaden.

Men, en mottrend till urbanisering skönjas i form av ett ökat intresse för att bo och verka på landsbygder. Bakgrunden till en ruralisering kan vara att det finns en gräns för städernas förmåga att växa på ett hållbart sätt och att tillväxten börjat ge upphov till markbrist, höga bostadspriser, miljörelaterade problem och trängsel.

Digitalisering och automatisering

Samhället blir allt mer digitalt och det uppkopplade samhället skapar nya möjligheter. Det finns faktorer som talar för att digitaliseringen i grunden gynnar en region som Gotland. Förbättrade möjligheter till distansarbete kan kompensera för ett relativt glest befolkningsmönster och har potential att koppla ihop delar av ön till större lokala arbetsmarknader. Den tekniska utvecklingen breddar även i snabbt takt utbudet av varor och tjänster som tillhandahålls på internet, vilket minskar värdet av att ha fysisk närhet till stora konsumtionsmarknader. Detta kan bidra till att öka Gotlands attraktionskraft i förhållande till andra närliggande regioner.

Vidare kan ökad digitalisering och automatisering få genomgripande effekter på framtidens transporter. Det gäller inte minst utvecklingen av självkörande fordon som har potential att skapa en dramatisk samhällsomvandling. Det finns dock inget entydigt svar på hur detta kan komma att påverka en ö-region som Gotland.

Digitalisering och automatisering kommer sannolikt även att vara starkt drivande faktorer bakom den framtida utvecklingen av näringslivet och offentlig sektor. Ökad automatisering kommer troligen att innebära en utfasning av enklare tjänster med låga kvalifikationskrav. Samtidigt innebär digitaliseringen att det blir möjligt med outsourcing (utkontraktering) även för tjänster med hög kunskapsnivå, ett segment som hittills varit fredat från internationell konkurrens.

Den andra sidan av myntet är dock, att högproduktiva länder som Sverige åter kan stärka sin position inom tillverkande industribranscher. Det är inte helt orimligt med en utveckling mot återindustrialisering, där företag i USA och Västeuropa plockar hem produktion som tidigare varit arbetskraftsintensiv, men som genom ökad automatisering kan bedrivas med hög effektivitet och lönsamhet även i länder med relativt höga lönekostnader. Den inhemska direkta produktionen inom Sveriges exportindustri och även branscher inom tjänste-

sektorn har de senaste åren ökat sin andel inhemsk, direkt produktion. Att utvecklingen av globala värdekedjor i viss mån vänt är dock gemensam i många länder, vilket är ett nytt fenomen som fått benämningen ”slowbalisation”²²

För Gotland är detta ett intressant scenario. En ökad automatisering kan leda till att man i framtiden får se etableringar av verksamheter som vill ligga nära sina underleverantörer, men som i dag av kostnadsskäl valt att lägga sin verksamhet utomlands. Att ha en väl utbyggd digital och fysisk infrastruktur i regionen är med andra ord en viktig utvecklingsfaktor.

Näringslivets strukturomvandling

De senaste två decenniernas snabba industriella utveckling i delar av Asien, Sydafrika, Sydamerika och östra Europa har gett upphov till en genomgripande strukturomvandling i de etablerade industriländerna. Tillväxten i västvärldens ekonomier drivs allt mer av olika investeringar i kunskap och mindre av investeringar i maskiner och lokaler. Detta är ett svar på en allt mer intensiv utslagning av tillverkande verksamheter som i hög grad är lönekonkurrerande. Inom EU har efterfrågan på kortutbildad arbetskraft tydligt minskat sedan mitten på 1990-talet, samtidigt som efterfrågan på högutbildad arbetskraft uppvisar den motsatta utvecklingen.

Under de kommande decennierna kommer sannolikt den globala konkurrensen att öka även inom segment som inte varit utsatta för samma hårda globala konkurrens som delar av tillverkningsindustrin. Det mesta talar för att den globala konkurrensen, som på ett genomgripande sätt förändrat innehåll och arbetsfördelning i världsekonomin under de senaste decennierna, kommer att fortsätta påverka skeendet under överskådlig framtid.

För att möta dessa utmaningar behöver Sveriges regioner, så även Gotland, att vara attraktiva för nya företag. För Gotlands del handlar det bland annat om att ha en arbetskraft med rätt utbildning och kompetens, samt en god transportinfrastruktur och utvecklad digitalisering som gör ön bättre uppkopplad till sin omvärld.

Friskare och äldre

De långsiktiga befolkningsprognoserna för Sverige visar att andelen personer över 85 år nära nog kommer att fördubblas under de närmaste två decennierna. Samtidigt bedöms antalet personer i yrkesaktiv ålder endast öka måttligt. Detta har gett upphov till en diskussion om hur samhället ska klara finansieringen av framtidens välfärd. Ibland anförs att regioner med en skev befolkningsstruktur, det vill säga en hög andel äldre, skulle kunna få det svårt att finansiera de kommunala och landstingskommunala välfärdstjänsterna, eller att det i varje fall skulle kräva en skattenivå som är orealistiskt hög.

²² Sveriges exportsektor växer, Teknikföretagen, 2019

Den demografiska utvecklingen i landet som helhet har betydelse för de offentliga finanserna. En skev befolkningsstruktur med en sjunkande andel av befolkningen i yrkesaktiv ålder påverkar i grunden regionernas inneboende utvecklingskraft.

Flera bedömningar av den offentliga ekonomin på lång sikt menar att livet enbart förlängs med år av nedsatt hälsa och att många dessutom inte kommer att kunna använda den ökade livslängden till att arbeta mer. Om fler skulle bli kvar något längre på arbetsmarknaden och konsumtionen av äldre vård skjuts upp några år, så förändras dock kalkylen på ett markant sätt. Samtidigt som befolkningen blir äldre så förbättras också hälsan. Fler håller sig friska längre upp i åldrarna.

Ökad polarisering

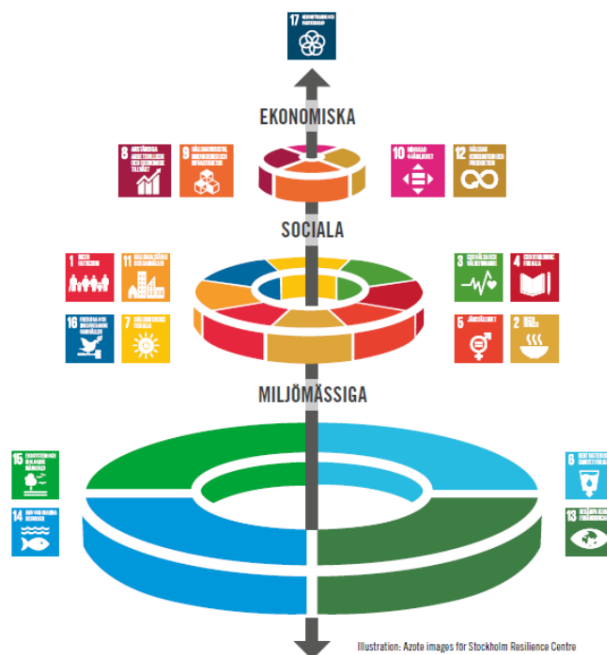
Det finns i dag tendenser till en polarisering av samhället i stort. Denna polarisering tar sitt uttryck på flera olika sätt, och kan observeras inom flera områden. Ett spänningsförhållande mellan land och stad kan skönjas. I takt med att större städer växer utarmas underlaget för privat och kommunal service i mindre orter och kommuner, vilket riskerar att leda till motsättningar i samhället.

En annan sida är den ekonomiska polariseringen. Skillnaderna mellan resursrika och resursfattiga grupper i samhället förefaller att öka över tid. Ett ökat spänningsförhållande mellan grupper med olika etniskt ursprung kan också observeras i samhället i dag. Spänningar och motsättningar mellan grupper i samhället riskerar att skapa en polarisering mellan olika grupper. Om samhället inte klarar av att fullfölja sina åtaganden riskerar tilltron till stat och institutioner att minska. Ett upplöst samhällskontrakt riskerar att rucka själva fundamentet på vilket vårt samhälle är uppbyggt.

Agenda 2030 – utgångspunkten för ett hållbart Gotland

I arbetet med den regionala utvecklingsstrategin ska Agenda 2030 vara en utgångspunkt och alla hållbarhetsdimensioner ska genomsyra arbetet. I aktuell hållbarhetsforskning används synsättet att social hållbarhet är målet, ekologin, dvs. de planetära gränserna, sätter ramarna och ekonomin är ett medel för hållbar utveckling. De globala hållbarhetsmålen ska ses som en helhet för att nå en hållbar utveckling. Olika avsnitt i nulägesanalysen har starkare bäring på vissa av målen, men påverkas mer eller mindre av de flesta målen.

Att arbeta för ett hållbart Gotland, nu och på lång sikt, är särskilt viktigt för de som är unga idag och för kommande generationer. Barnperspektivet är tydligt och det ansvar vuxengenerationerna har är stort, sett mot de utmaningar världen och Gotland står inför.

Att tydligare integrera hållbarhetsaspekter formuleras också i förslaget till nytt nationellt mål för politikområdet regional tillväxt³. Förslaget till nytt mål är: *Utvecklingskraft med stärkt lokal och regional konkurrenskraft för en hållbar utveckling i alla delar av landet.*

Agenda 2030-delegationen presenterade i sin delrapport 2017 områden där Sveriges utmaningar för att nå de globala hållbarhetsmålen är som störst, men där också möjligheter till lösningar har identifierats. Regeringen valde dessa områden som utgångspunkt för sin handlingsplan för 2018-2020⁴. Områdena är;

- ett jämlikt och jämställt samhälle,
- hållbara samhällen,
- en samhällsnyttig, cirkulär och biobaserad ekonomi,
- ett starkt näringsliv med hållbart företagande,
- hållbar och hälsosam livsmedelskedja, samt
- stärkt kunskap och innovation

³ Budgetpropositionen för 2020, utgiftsområde 19 Regional tillväxt

⁴ <https://www.regeringen.se/rapporter/2018/06/handlingsplan-agenda-2030/>

Gotlands särskilda förutsättningar som Sveriges enda ö-region

Gotland är Sveriges enda ö-region. Ö-läget är naturligtvis en tillgång som innebär många möjligheter, men kan också medföra begränsningar. Det geografiska läget anger villkoren för hur vi på Gotland kan agera för en positiv hållbar utveckling och tillväxt på ön.

Gotland ligger mitt i Östersjön, femton mil till Nynäshamn, tolv mil till Oskarshamn och något längre till Lettlands kust.

- Ö-läget är en grund för den starka regionala identitet som finns på Gotland.
- Gotlands geografi innebär både utmaningar och möjligheter. Historien bär vittnesbörd om att öars välstånd grundas på handel och förmåga att erbjuda konkurrenskraftiga villkor för innovationer, företagande och tillväxt. Det handlar om att identifiera områden där de komparativa fördelarna kan nyttjas bäst⁵. Besöksnäringen och attraktionskraften, som till stor del bygger på de rika natur- och kulturmiljöerna, är en av de största tillgångarna
- Region Gotland har sedan 1971 både ett primärkommunalt ansvar och ett ansvar för landstingskommunal verksamhet. Integreringen mellan kommun- och landstingsverksamhet är välutvecklad. Ingen annan region i landet har en sådan situation.
- Region Gotland har det regionala utvecklingsansvaret sedan 1998 och tillhörde då de första regionerna i Sverige som fick detta ansvar. Det ger Region Gotland, enligt lagen om regionalt utvecklingsansvar, ett uppdrag från staten att leda, utveckla och samordna det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet. Det innebär att Region Gotland har ett regionalt utvecklingsansvar och en primärkommunal genomförandekraft, vilket är unikt bland Sveriges regioner.
- Ö-läget innebär förutsättningar som uppmuntrar samarbete, kreativitet och uppfinningsrikedom. Det finns ett stort antal föreningar och organisationer som tillsammans med det offentliga driver utvecklingen framåt. Det stora antalet lokala utvecklingsbolag, som förändras löpande, är unikt i Sverige och de drygt tio utvecklingsbolagen samarbetar i föreningen GUBIS - gotländska utvecklingsbolag i samverkan.
- Gotlands läge gör tillgänglighet och hållbara kommunikationer till en nyckelfråga. Förbindelserna till och från Gotland är avgörande för utveckling och tillväxt. Ö-läget gör Gotland helt beroende av färje- och flygtrafik. Det nuvarande trafiksystemet ses allmänt som väl fungerande och uppväger till viss del de transportmässiga konkurrens-nackdelar som Gotland har. En god tillgänglighet är grundläggande för en positiv regional utveckling och för att minska ö-lägets nackdelar, genom att tid

⁵ Nulägesanalys av Gotland, underlag av Peter Stein, 2019

och kostnad för resor och transporter minskar och genom en anpassad turtäthet. För exempelvis livsmedelsindustrin är det för dess konkurrenskraft avgörande att sektorns behov finns med vid planering av turistor och avgångstider. Ett väl fungerande trafiksystem förutsätter också en väl anpassad infrastruktur.

- Ö-läget gör att daglig pendling i någon större omfattning inte är möjlig. Att Gotland fortsatt utgör en egen arbetsmarknadsregion är naturligt. Ö-läget medför även att tillgången till andra regioners utbud av till exempel arbete och service är begränsat. Det i sig bidrar till att många verksamheter finns på Gotland som normalt inte finns i områden av motsvarande storlek, såväl offentliga som privata verksamheter, vilket innebär en bred arbetsmarknad. Det gör också att ett väl utvecklat samarbete, samverkan och utbyte etablerats med andra regioner inom ett flertal verksamheter.
- Att Gotland som ö utgör en egen arbetsmarknadsregion, innebär såväl behov av som krav på speciallösningar, bland annat gällande tillväxtfrämjande åtgärder och kompetensförsörjning. Detta oaktat hur mycket den fysiska och digitala infrastrukturen än utvecklas. Som arbetsmarknadsregion kännetecknas Gotland av ett småskaligt och diversifierat näringsliv, en offentlig sektor som står för en hög grad av sysselsättningen och företag som efterfrågar en mångfald av kompetens. Det ställer krav på att kontinuerligt säkra kompetensförsörjningen.
- Ö-läget gör att Gotland till viss del behöver vara självförsörjande inom vissa utbildningsområden, där det är svårt att rekrytera kompetens från fastlandet. En utmaning är småskaligheten i det regionala näringslivet där rekryteringsvolymerna är små och avvägningar behöver göras gällande utbildningsutbud i förhållande till utbildningskostnader, intresset för utbildningen och arbetsmarknadens kompetensbehov. I vissa fall är behovet av särskilda utbildningar lågt sett till antal personer vilket kräver flexibla utbildningslösningar som kan vara avgörande för enskilda företags tillväxt. I vissa fall finns inte möjligheten att tillhandahålla en utbildning på Gotland och istället rekryteras kompetensen från fastlandet.
- Ö-läget medför även att förutsättningarna att driva gymnasieskola på Gotland skiljer sig från övriga landet. Även med ett litet elevunderlag måste en bredd i programutbudet erbjudas som möter många elevers vilja och behov. Som egen arbetsmarknadsregion medför ö-läget att vi, för att säkerställa tillgång till kompetens till både offentlig verksamhet och näringslivets behov, behöver ha ett större utbud än motsvarande skolhuvudman.
- Att vara landets enda ö-region utan landförbindelse och samtidigt vara landets i särklass minsta sjukvårdshuvudman innebär särskilda utmaningar och merkostnader. Dessa har redovisats till regeringens särskilde utredare för kostnadsutjämningsystemet. För att kunna leva upp till hälso- och sjukvårdslagens intention om vård på lika villkor för hela be-

folkningen, har det på Gotland vuxit fram ett utbud av hälso- och sjukvård som är omfattande i förhållande till befolkningsunderlaget. Region Gotlands möjlighet till strukturella effektiviseringar är ytterst begränsade. Inom Stockholm-Gotlandregionen är samverkan etablerad inom ett flertal medicinska områden samt områden med anknytning till hälso- och sjukvård.

- Ö-läget innebär att offentlig sektor i viss mån behöver vara överdimensionerad för att kunna tillgodose invånarnas nuvarande behov av offentlig service. Detta gör att sektorn är förhållandevis stor. Region Gotland är öns i särklass största arbetsgivare med drygt sex tusen anställda. Gotland är även ett av de län i landet som har flest antal statliga arbetstillfällena per invånare⁶. Av kvinnor i arbetsför ålder, boende på Gotland, arbetar cirka 50 procent inom offentlig sektor, jämfört med männens cirka 20 procent. Tjugosex procent av de gotländska kvinnorna arbetar inom vård- och omsorgssektorn.
- Ö-läget innebär behov av en bred kultur- och fritidsverksamhet på Gotland. Det är inte möjligt att ta del av närliggande kommuners utbud.
- Det förändrade säkerhetsläget i Östersjöområdet och försvarets återetablering på Gotland är nytillkomna faktorer som, bland annat, kan påverka infrastrukturen. Utifrån förändrat omvärldsläge och samhällskritisk infrastruktur stärks nu arbetet med krisberedskap och civilt försvar på Gotland. Ön är strategiskt viktig ur ett militärt perspektiv, och det finns särskilda utmaningar att hantera olika typer av samhällsstörningar mot bakgrund av geografiska och logistiska förutsättningar. För vissa samhällsfunktioner är det centralt att kunna säkerställa en ö-drift av flera viktiga samhällsfunktioner. Mot den bakgrunden är uppbyggnaden av ett modernt totalförsvar, militärt och civilt, särskilt i fokus på Gotland.
- Gotlands särpräglade geologi och hydrologi skapar särskilda utmaningar gällande tillgången till vatten av god kvalitet⁷. Grundvattnet är sårbart och tillgången är på sina ställen väldigt begränsad. Samtidigt är tillgången till vatten av godtagbar kvalitet en av de viktigaste förutsättningarna för att bostäder och verksamheter ska kunna etableras.
- Öars särskilda förhållanden och behov, med utgångspunkt från särskilt deras geografiska lägen, uppfattades tidigt inom EU. I fördragets avdelning om ekonomisk, social och territoriell sammanhållning, artikel 174, finns ö-regioner sedan länge upptagna bland de regioner till vilka särskild hänsyn ska tas, för att minska skillnader mellan olika regioner.

⁶ Kartläggning av statlig närvaro och service i länen, Länsstyrelserna 2019

⁷ Gotlands grundvatten och dricksvatten, Förutsättningar och utmaningar inför framtiden, Region Gotland 2016

Befolkning och befolkningsutveckling

Befolkningens storlek och sammansättning är viktiga faktorer som påverkar förutsättningarna till regional utveckling och tillväxt. Gotland har för närvarande en historiskt sett rekordsnabb befolkningstillväxt och det är en förändring som inträffat på kort tid. En förväntad tillväxt av unga och framför allt äldre och samtidigt en minskning av yrkesaktiva, leder till att färre ska försörja fler.

Befolkningsutveckling på Gotland

Den 31 december 2018 hade Gotland 59 249 invånare, varav 29 676 kvinnor (50,1 procent) och 29 573 (49,9 procent) män. Under 2018 ökade befolkningen med 654 invånare.

Gotland har ett negativt födelsenetto, det vill säga antalet födselar färre än antalet som avlider. Det innebär att Gotland saknar förutsättningar att generera naturlig befolkningstillväxt. En nödvändig förutsättning för att befolkningen ska fortsätta växa är att nettoinvandringen, från andra delar av Sverige och/eller utlandet, varje år blir högre än födelseunderskottet.

Gotland har i nationell jämförelse en låg andel utlandsfödda i befolkningen, cirka sex procent. Antalet nyanlända personer med uppehållstillstånd har ökat, om än från en mycket låg nivå. Åren 2019-2028 prognostiseras Gotlands befolkning öka årligen, och 2021 beräknas Gotland passera 60 000 invånare⁸. Samtliga delområden på ön, det vill säga Visby Södra, Visby Norra, Fårösund, Slite, Roma, Klinte och Sudret beräknas få ökad befolkning.

SCB har på Region Gotlands uppdrag gjort en befolkningsprognos ända fram till 2040. Det ska tydligt poängteras att en så lång tidsperiod innebär betydande osäkerheter. Prognosen ger en fingervisning baserat på ett antal antaganden om fruktsamhet, immigration, inrikes flyttningar, dödlighet och utrikes flyttningar samt immigration. SCB:s prognos landar i att Gotland når en befolkning strax över 65 000 först år 2040, att jämföra med målet i Vision Gotland 2025 (befolkningsmål 65 000 personer år 2025).

Gotlands demografiska utmaningar är framför allt befolkningssammansättningen och utvecklingen mot allt fler äldre och färre i yrkesaktiv ålder.

På Gotland utgör idag åldersklassen 65+ cirka 25 procent av Gotlands totalbefolkning, att jämföra med ett riksgenomsnitt på 19,7 procent. Åldersklassen 65+ prognosticeras utgöra en stor del av Gotlands kommande befolkningstillväxt. Detta samtidigt som antalet invånare i yrkesaktiva åldrar förväntas minska kraftigt. År 2027 beräknas åldersklassen 65+ utgöra 27,6 procent av totalbefolkningen, och åldersklassen 80+ närma sig en andel på tio procent. År 2040 beräknas åldersklassen 65+ utgöra nära 30 procent och åldersklassen 80+ dryga 16 procent.

En förväntad tillväxt av äldre, parad med samtida minskning av yrkesaktiva, leder till att försörjningskvoten ökar. 2018 uppgick kvoten (antalet 0-19 och 65+

⁸ Delområdesprognos 2019-2028 Region Gotland, Statisticon

som andel av 20-64 år) till 83,3. Det innebär att på 100 personer i yrkesaktiv ålder finns 83 personer som är yngre eller äldre. I landet som helhet var kvoten 75,3. 2027 prognostiseras Gotlands kvot bli hela 96,8 och 2040 är kvoten 100. Det betyder i så fall, att det totala antalet unga och gamla kommer att vara nästan lika många som antalet yrkesaktiva. En relativt sett mindre andel av befolkningen i yrkesaktiv ålder kommer att behöva axla bördan och försörja en större del i icke yrkesaktiva åldrar. När det gäller befolkningens uppdelning efter kön förväntas nuläget fördelning förbli stabil.

Den demografiska utvecklingen kommer att betyda ökat behov av resurser till skola, vård och omsorg. Hur Gotland förmår hantera de demografiska utmaningarna påverkar förutsättningarna för att uppnå centrala mål som hållbar tillväxt, kompetensförsörjning, jämlik folkhälsa och social sammanhållning.

Befolkningsutvecklingen i Sverige

Hela Sveriges befolkning ökar. Utvecklingen skiljer sig dock åt mellan olika delar av landet, mellan landsbygder och städer och mellan olika åldersgrupper. Det är främst gles- och landsbygdsområden som får en minskande andel i yrkesaktiv ålder samtidigt som andelen äldre ökar.

Arbetsförmedlingen presenterade under våren 2019 en analys av Sveriges framtida sysselsättning, som avser tiden 2018-2030⁹. Myndigheten sammanfattar sina slutsatser och utmaningar enligt följande:

Mellan åren 2018 och 2030 bedöms befolkningen i yrkesaktiv ålder att minska i sex av 21 län. Störst andel i yrkesaktiv ålder 2030 kommer Stockholms län att ha (64 procent) och Gotlands län lägst (55 procent). Det generella mönstret är att befolkningen i yrkesaktiv ålder ökar i storstadsregioner, storstadsnära pendlingskommuner och större städer och minskar i landsbygdskommuner och generellt i mindre kommuner. De som är i yrkesaktiv ålder är redan i dagsläget andelsmässigt ojämnt fördelade i landet, och det förväntas fortsätta vara så. Sammantaget innebär detta att förutsättningarna för arbetskraftsförsörjningen framöver kommer att försämrans generellt, men att det också ser väldigt olika ut i olika delar av landet.

De län och kommuner som får ett minskat antal invånare i yrkesaktiv ålder, så som Gotland, är i stort sett samma län och kommuner som kommer att få en ökad andel äldre över 80 år fram till 2030. Till 2030 utgör utrikes födda den största delen av befolkningsökningen. Utrikes födda i yrkesaktiv ålder kommer att öka i samtliga län och i samtliga kommuner, utom i sju. Inrikes födda minskar däremot i alla län utom sju.

Detta innebär att Sveriges arbetskraftsresurs främst står att finna bland utrikes födda. Utrikes födda, som grupp, har generellt lägre sysselsättningsgrad, högre arbetslöshet, lägre utbildningsnivå och särskilda utmaningar i form av språksvå-

⁹ Sveriges framtida sysselsättning, Arbetsförmedlingen analys 2019:1

righeter. Att hitta vägar att tillvarata den resurs som utrikes födda utgör blir något av en ödesfråga, särskilt i de delar av landet där antalet äldre blir fler och de i yrkesaktiv ålder allt färre.

Demografi och välfärd – utmaningar och möjligheter

Den demografiska utvecklingen ökar behovet av välfärdstjänster. Den demografiska utvecklingen innebär ett ökat behov av välfärdstjänster, ett ökat kostnadstryck på offentlig sektor samt ett stort behov av arbetskraft.

I den demografiska utvecklingen finns även möjligheter. En ökad efterfrågan på välfärd ökar behovet av hälsorelaterade produkter, tjänster och lösningar. Innovativa lösningar möter således en växande marknad. Det finns ett stort politiskt intresse, såväl från EU som från regeringen, att stödja innovation inom detta område.

- *Den demografiska utvecklingen ställer finansieringen av välfärden inför utmaningar.* En åldrande befolkning ökar efterfrågan på välfärdstjänster och utsätter välfärdssystemen för en ökad press. Att öka antalet arbetade timmar i ekonomin, och få fler i arbete är väsentligt för att kunna hantera konsekvenserna av en åldrande befolkning.
- *Den demografiska utvecklingen är en drivkraft för innovation.* En ökad efterfrågan på välfärd ökar behovet av hälsorelaterade produkter, tjänster och lösningar. Eftersom den demografiska utvecklingen till stora delar är global möter innovativa lösningar på området en stor och växande marknad. Logiken är att växande sociala behov driver ekonomisk utveckling.
- *Den demografiska utvecklingen ställer välfärdssektorn inför kompetensförsörjningsproblem.* I takt med en ökad efterfrågan på välfärdstjänster ökar behovet av medarbetare inom hälso- och sjukvård, äldreomsorg och social omsorg. Efterfrågan på arbetskraft nationellt beräknas att växa kraftigt samtidigt som tillgången till arbetskraft bedöms bli oförändrad.

Bostadsmarknad och bostadsförsörjning

Bra bostäder och boendemiljöer utgör förutsättningar för en hållbar tillväxt och välfärd. Boendefrågan är en viktig faktor när det gäller livskvalitet, att attrahera människor att bosätta sig eller stanna kvar i regionen. Det är även en grund för näringslivets och universitets konkurrenskraft. Vid rekrytering av arbetskraft och för att locka studenter till ön är tillgången till bostäder och attraktiva boendemiljöer ofta en avgörande faktor.

Region Gotland tar under 2019 fram nya riktlinjer för bostadsförsörjningen. I remissförslaget specificeras ett antal utmaningar som ligger till grund förslaget till riktlinjer. Dessa är;

- Långa kötider för en hyresrätt i framför allt Visby.
- En åldrande befolkning ställer krav på anpassat boende.
- För få boenden på privata marknaden är tillgängliga för förhyrning året runt.

- För få prisvärda bostäder byggs som genomsnittsgotlänningen har råd med.
- Planlagd mark för bostäder på lång sikt är begränsad och måste säkerställas.
- Bostadsbyggandet på landsbygden kräver stimulans för att stärkas.
- Hela Gotland ska vara attraktivt för boende.
- Allt fler människor har svårt att på egen hand ta sig in på bostadsmarknaden (nyanlända, människor med neuropsykiatriska diagnoser, ungdomar, studenter).

Goda boendemiljöer och attraktivitet

Människors ökade rörlighet medför att platsens attraktivitet blir en allt viktigare faktor för att dra till sig boende och företag. Det är bland annat viktigt för att attrahera den kompetens som företagen behöver till ön. På senare år har flera studier pekat på att mönstren för geografisk rörlighet på arbetsmarknaden förändras och blivit mer komplexa. Ett viktigt inslag i denna förändring är att människor i allt större utsträckning prioriterar attraktiva boendemiljöer. Människor söker en livsmiljö som ger möjlighet att kombinera ett bra boende med arbete, service, omsorg och fritid. Det innebär att boendet i ökande grad skapar förutsättningar för arbete, inte tvärtom.

EU-kommissionen konstaterar i sin landrapport 2019 att bostadsbristen länge varit en avgörande utmaning för Sverige och att den beror på otillräckligt bostadsbyggande i kombination med den demografiska utvecklingen.

Gotlands bostadsmarknad

En väl fungerande bostadsmarknad är en nödvändig förutsättning för att kunna skapa ett attraktivt och långsiktigt hållbart Gotland, såväl ur ett ekonomiskt perspektiv som ur ett socialt och miljömässigt perspektiv. Gotlands ö-läge innebär att det inte finns några angränsande län som direkt berör eller berörs av bostadsbyggandet på Gotland. Det finns även en rad restriktioner att förhålla sig till, till exempel naturreservat, grundvattentillgång och vattenskyddsområden, militärens närvaro och dess påverkansområden, vindkraftutbyggnad, flygbuller osv.

Behov av fler bostäder handlar inte alltid om ökat behov av nybyggnation. Lika lite som Sverige i stort har Gotland möjlighet att tillgodose ökad efterfrågan på bostäder enbart via nyproduktion av bostäder. Nyproduktionen står för en liten del av den totala bostadsmarknaden. Att på olika sätt stimulera flyttkedjor är sätt att säkerställa en mer optimal användning av det befintliga bostadsbeståndet.

På Gotland fanns år 2017 totalt 28 789 bostäder i varierande form. Det motsvarar 2,04 invånare per bostad att jämföra med riket som helhet där motsvarande siffra är 2,08. Ca 60 procent av bostäderna utgörs av småhus och 40 procent av hela beståndet är ej permanentboende. Antal fritidshus är 11 645, vilket är dubbelt så hög andel som rikssnittet. Den vanligaste upplåtelseformen är eget ägande som utgör ungefär 50 procent av det totala beståndet. Fördelningen av övriga upplåtelseformer är cirka 31 procent hyresrätter respektive 19 procent

bostadsrätter. Sett till enbart flerfamiljshus är ungefär 55 procent hyresrätter och 45 procent bostadsrätter.

Bostadsbyggandet på Gotland har varierat mellan åren, men har ökat konstant från tidigt 2000-tal och framåt med ett tydligt uppsving från år 2016. Framför allt har det byggts lägenheter i flerbostadshus. Under åren 2007-2018 färdigställdes drygt 1600 bostäder, varav ca 680 är bostadsrätter, ca 320 hyresrätter och resten äganderätter.

De senaste åren har Gotland haft en hög prisutveckling på framför allt bostadsrätter och de senaste fem åren rikets snabbaste prisutveckling på fritidsbostäder. En för Gotland viktig parameter är att många som efterfrågar fritidshus och även andra bostäder i länet bor i delar av Sverige med en högre prisbild. Detta har påverkat utveckling av bostadsmarknaden och fört med sig högre priser än vad som skulle varit fallet om efterfrågan enbart bestod av lokalbefolkningen och lett till att många fastighetsägare på Gotland inte är folkbokförda här.

I den årliga bostadsmarknadsenkäten som genomförs av Boverket bedöms länets bostadsmarknad som helhet vara i obalans samt att det råder fortsatt brist på bostäder i framför allt Visby. Obalansen kan hänföras till ett förväntat underskott av bostäder i centralorterna.

De senaste åren har efterfrågan varit särskilt stor på mindre bostäder, delvis till följd av polisens och militärens satsningar på Gotland, men också på grund av att Uppsala universitet Campus Gotland har och kommer att utöka antalet studenter. I den senaste bostadsmarknadsanalysen¹⁰ skriver Länsstyrelsen emellertid att bostadsbehovet spänner över samtliga storlekskategorier och att det finns behov av allt från hyresrätter och bostadsrätter till stadsnära villor och tomter för egnahemsbyggare.

Bostadsefterfrågan bedöms således vara stor för alla typer av bostäder och till stor del koncentrerad till Visby. Att fokus ligger på Visby beror huvudsakligen på den lokala arbetsmarknaden, närheten till service samt att Gotland har en utpräglad säsongsekonomi. Visby har Gotlands största arbetsmarknad och viljan att arbetspendla mer än någon mil är begränsad. Brist på allmänna kommunikationer gör det dessutom svårt att bo utanför Visby om man inte har bil, vilket är fallet för till exempel många nyanlända och även för majoriteten av studenterna.

Läget på bostadsmarknaden påverkas även av det ökande antalet fritidsbostäder och länets popularitet bland fritidshusköpare. På flera delar av Gotland har den bofasta befolkningen minskat, medelåldern har höjts och ett ökat antal deltidboende¹¹. Kraftigt stigande bostadspriser försvårar för hushåll med små eller begränsade resurser att komma in på bostadsmarknaden. Samtidigt som de ökade priserna på framför allt fritidshus, men även andra boendeformer, medför svårigheter för vissa grupper att ta sig in på bostadsmarknaden bidrar den

¹⁰ Länsstyrelsens bostadsmarknadsanalys 2019, Länsstyrelsen i Gotlands län

¹¹ <https://www.gotland.se/gentrifiering>

ökande andelen delårsboende med en positiv effekt på regionens ekonomi. Allt fler tillbringar också allt större del av året i sitt fritidshus och detta kan ha en positiv effekt på ekonomin genom ökat underlag för offentlig service, handel och övrigt samhällsutbud.

Brist på bostäder för vissa grupper

Vissa grupper har extra svårt att ta sig in på bostadsmarknaden och hitta den bostad som passar just deras behov. Detta gäller särskilt ungdomar, studenter, nyanlända och personer med funktionsvariation. Bostadsbristen för ungdomar och studenter beror främst på att det råder ett generellt underskott på hyresrätter på Gotland samt att de lägenheter som finns tillgängliga är för stora, för dyra eller ligger i områden som är mindre attraktiva för ungdomar och studenter. Den absolut största bristen är dock att många bostäder till förhyrning på den privata marknaden inte går att hyra 12 månader om året på grund av turistsäsongens mer lukrativa marknad. Det innebär att även om man som t ex student vill stanna på Gotland under sommarlovet och arbeta, så kan man inte det då man saknar bostad under sommarmånaderna.

För studenter rådde det tidigare balans på bostadsmarknaden förutom just vid terminsstart. Enligt Sveriges förenade studentkårers senaste undersökning har dock situationen försämrats och Visby har gått från gul markering till röd, vilket innebär att det tar minst ett halvår för nya studenter att få tag i en bostad. Kötiden uppges enligt Gotlandshem vara två år för en studentbostad.

Beträffande nyanlända beror bostadsbristen för den här gruppen i likhet med grupperna för unga och studenter på underskottet på hyresrätter och då särskilt lägenheter med en rimlig hyresnivå. För nyanlända finns även ett stort behov av större bostäder då det ofta handlar om familjer med flera barn. Även för nyanlända är efterfrågan störst i Visby då nyanlända i regel saknar bil och ofta också har ett större behov initialt av kommunal service än genomsnittsmedborgaren. Trots allmänna kommunikationer är det svårt för de nyanlända att bosätta sig utanför Visby och de större tätorterna som Slite, Fårösund, Hemse, Klintehamn och Roma.

Den omfattande besöksnäringen innebär att det på Gotland finns ett stort antal säsongsarbeten inom framförallt service vilket medför ett behov av säsongsbostäder. Säsongsarbetare hänvisas till samma ”sommarmarknad” som turister vilket innebär dyra och ofta kortsiktiga lösningar. Flera näringsidkare i Visby anger att bostadsmarknaden för säsongsarbetande medför en problematik genom att meriterad personal måste tacka nej till erbjudna arbeten då det inte finns möjlighet att hitta boende. Detta gäller dock inte bara personer som ska arbeta inom den privata sektorn, även den offentliga verksamheten behöver ett stort antal vikarier där det främst är sjukvården som har ett stort behov av säsongsarbetande vårdpersonal.

Kultur och fritid

Ett levande kulturliv och ett aktivt föreningsliv liv är en självklar del av det demokratiska samhället och ett kännetecken för en dynamisk och attraktiv region. Det ger Gotland en god livsmiljö, inte minst för barn och unga. Ett aktivt föreningsliv stärker den sociala samman-

hållningen och tilliten mellan människor. Kulturen har en betydelsefull roll för utveckling, demokrati och social hållbarhet. Såväl det stora professionella kulturutbudet som möjligheterna att själv vara aktiv och skapande har stor betydelse i gotlänningens vardag.

Konst och kultur kan definieras på många olika sätt. Med det humanistiska och konstnärligt orienterade begreppet avser vi olika uttryck av konstnärligt skapande, som i form av litteratur, bildkonst, musik, teater, film, design etc. eller som musei- och biblioteksverksamhet kan beskrivas som ”kulturens kärna”. Kultur fungerar ofta även som en, oftast positiv, dimension inom andra verksamheter vilket kan beskrivas som ”kultur som verktyg”. Det senare handlar ofta om kulturens bidrag till attraktivitet och god livsmiljö, kreativitet, entreprenörskap och företagande, demokrati, undervisning, mångfald och folkhälsa och som besöksanledning.

Ett rikt kulturliv

På Gotland finns ett rikt utbud av kultur genom många kulturutövare, väl fungerande länsinstitutioner, professionella kulturskapare och en engagerad publik. Blandningen av skapande kultur, kulturaktiviteter och företag inom kulturella och kreativa näringar ger grunden för människors växande och företagsutveckling. Aktörerna inom kulturområdet på Gotland är många. Av många anledningar väljer många konstnärligt begåvade människor att bosätta sig här, vilket visas av nationell statistik. Enligt Statens Konstnärsnämnd har Gotland den näst högsta densiteten konstnärer i landet. Cirka 22 procent av elever mellan 7-15 år deltog under 2017 i musik- eller kulturskola¹².

Kulturella och kreativa näringar växer starkt

De kulturella och kreativa näringarna (KKN)¹³ växer i Sverige. Störst andel av det samlade näringslivets verksamheter i respektive region fanns i Stockholm, Skåne och Västra Götalandsregionen. Men den största andelsmässiga ökningen av kulturella och kreativa verksamheter i relation till alla verksamheter i näringslivet har skett i tre mindre regioner, Blekinge, Gotland och Kronoberg¹⁴. Inom filmens område har Region Gotland lite av en särställning inom KKN med Gotlands filmfond och Film på Gotland, och genom en nyligen antagen filmstrategi görs medvetna satsningar för ökad kommersiellt filmproduktion.

Kultursamverkansmodellen

Kultursamverkansmodellen ger regionerna uppdraget att fördela de statliga medlen till den regionala kulturverksamheten. Planering för kultursamverkansmodellen görs genom en regional kulturplan, som tas fram i bred samverkan med kulturlivet och den ideella sektorn. Kulturplanen, och de mål och strategier som anges där, omfattar hela det gotländska kulturlivet även om det ekonomiska stödet går till de regionala professionella kulturinstitutionerna. Dessa kulturinstitutioner spelar en stor roll för det gotländska samhället, har en stark lokal förankring och är viktiga för besöksnäringen. Länsinstitutioner, som har år-

¹² Kommun- och landstingsdatabasen, Kolada

¹³ Tillväxtverket har definierat vilka branscher och delområden som ingår i begreppet och indelning sker efter SNI-koder. Summarisk kan sägas att de branscher som ingår i KKN-begreppet är Scenkonst, Bild och form, Mode, Reklam, Audiovisuella verksamhet, Press/Media/Litteraturförmedling och Litterärt och konstnärligt skapande samt Kulturarv.

¹⁴ Kreametern – analysrapport, den kulturella och kreativa sektorns ekonomiska utveckling 2010–2016, Tillväxtverket

ligt statligt stöd och ingår i Kultursamverkansmodellen är Gotlands museum inklusive konstmuseet, GotlandsMusiken, Länsteatern, Film på Gotland, Länsbiblioteket och de sju kulturkonsulenterna.

Ett omfattande föreningsliv

Gotland är unikt på många sätt, så även inom föreningslivet. På ingen annan plats finns ett lika omfattande föreningsliv som här. Det finns cirka 40 000 medlemskap i gotländska föreningar. På Gotland finns till exempel 73 hembygdsföreningar, 62 bygdegårdsföreningar och en mycket stark sockentillhörighet. Gotlänningar har en tradition i att gå samman för gemensamma intressen. Vi bor gles och därför har det bildats många små föreningar istället för ett fåtal stora. Ett aktivt föreningsliv stärker den sociala sammanhållningen och tilliten mellan människor.

Idrotten har en särställning

Idrotten har en särställning genom sitt stora föreningsantal, antal idrotter och utövare. Idrotten bidrar med möjlighet till fysisk aktivitet (inklusive FaR, fysisk aktivitet på recept), social delaktighet, integration men även till besöksnäringen genom evenemang och idrottsutbyte. Antal deltagartillfällen i idrottsföreningar 2017 per invånare i åldern 7-12 år var 36, i åldern 13-16 år 45 deltagartillfällen.¹⁵ Konceptet Idrottens Ö är etablerat sedan länge och är ett samarbete mellan den gotländska idrottsrörelsen och besöksnäringen på Gotland, för evenemang, läger och turneringar på ön.

Stora och unika kultur- och naturvärden

Gotlands natur och kultur är attraktiv ur besökssynpunkt, men har också ett värde för alla som bor på ön. Det muromgärdade världsarvet Visby Hansestad är för många den mest påtagliga bilden av Gotland som en ö med rik historia. Men kulturarvet är rikt på hela ön. Nämnas kan öns 92 medeltida kyrkor, Bungemuseet och ett åttiotal andra mindre museala inrättningar, Bergmancenter på Fårö som tillvaratar det filmiska arvet och Stångaspelen med park och "Stångstörning" som tillvaratar forntida idrott och lekar.

Kulturarvet består av uttryck för mänsklig verksamhet, exempelvis byggnader och fornlämningar, men även traditioner, berättelser och konst. Kulturarvet innebär inte enbart att arvet ska beskrivas, vårdas och bevaras utan att det också kan utvecklas och användas. Så sker också, t ex med Visbys alla ruiner, som genom Gotlands Museum är möjliga att besöka för alla och envar, med Bläse f.d. kalkbruk som förutom ett museum också är attraktivt som konsert- och möteslokal. Varje år i vecka 32 firas Medeltidsveckan, som med sina 40.000 besökare förvandlar staden till en medeltida scen. Gotland har en unik position med sin kombination av både stor specialisering inom kulturarvsområdet och goda förutsättningar för företagande inom området. Kulturarvet som affärsmöjlighet är en drivkraft för tillväxt och utvecklas nu bland annat i projekt Kulturarvsinkubator, som Riksantikvarieämbetet driver.

¹⁵ Kommun- och landstingsdatabasen, Kolada

Gotlands naturreservat är en stor resurs för friluftslivet och för den biologiska mångfalden. Det finns goda möjligheter att vistas i naturen. Inte alla reservat lämpar sig dock för friluftsliv och i vissa områden är skyddsbehovet av naturen så pass starkt att det inte är lämpligt att öka antalet besökare.

Infrastruktur och kommunikationer

Möjligheterna till säkra, snabba och hållbara resor och transporter till arbete och service är en förutsättning för människor och företagande, i hela landet såväl som på Gotland.

Väl fungerande kommunikationssystem är avgörande för många människors tillgänglighet till arbete, studier, service och fritid, liksom för en stor del av näringslivets tillgänglighet till marknader och produktionsområden. Transporter och resor är inom nästan alla samhällsområden och utveckling av nya verksamheter basen för att kunna driva verksamheter, produktion och handel.

Strukturförändringar påverkar transportbehoven och transportmönster. Trafiksystemen måste kunna anpassas till nya behov och nya samhällsutmaningar, såsom till en omställning mot minskad klimatpåverkan från resor och transporter. Som exempel trädde inom det klimatpolitiska ramverket klimatlagen i kraft 1 januari 2018. Som långsiktigt klimatmål ska Sverige senast år 2045 inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären. För inrikes transporter gäller att växthusgasutsläppen ska ha minskat med minst 70 procent senast 2030 jämfört med 2010 (den inrikes luftfarten ingår inte då den ingår i EU:s utsläppshandelssystem, EU ETS).

Gotlands läge gör ön helt beroende av färje- och flygtrafik. För att kunna utnyttja läget och stärka och utveckla Gotlands konkurrenskraft krävs en mycket god tillgänglighet. Färje- och flygtrafiken har i huvudsak olika målgrupper och trafiklagen kompletterar varandra. Trafiksystemen måste kunna erbjuda transportlösningar som utgår från invånarnas, näringslivets och besökarnas behov. En hållbar tillväxt och utveckling kräver god tillgänglighet till fastlandet avseende res- och transporttid, pris, turtäthet, ankomst och avgångstider samt avseende kapacitet. Utöver detta behöver Gotland även integreras mer i de nationella och internationella trafiksystemen, för såväl gods- som persontrafik.

De areella näringarna, livsmedelsindustrin, stenindustrin och besöksnäringen är sedan länge viktiga näringar på Gotland. Samtliga är starkt kommunikationsberoende. För de areella näringarna är väl fungerande färjetrafik, infrastruktur och hamnar avgörande. Huvuddelen av produktionen exporteras, framför allt via hamnarna i Visby och Klintehamn. Insatsvaror för jordbruket transporteras till Klintehamn. Transporterna från produktionsanläggningarna till hamnarna är omfattande. Inom stenindustrin på norra Gotland transporteras produkterna på egna fartyg från egna hamnar. För tårter på andra delar av Gotland finns förfrågningar om att nyttja Klintehamns hamn. På fastlandet är väg- och järnvägsanslutningarna till de hamnar som trafikeras av Gotlandstrafiken av stor vikt för att säkerställa att godstransporterna till och från Gotland fungerar.

Gotland är en stor besöksdestination. För besöksnäringen är kommunikationerna till och från Gotland avgörande. Antalet invånare mer än fördubblas under de mest intensiva sommarveckorna. Ungefär hälften av besökarna bor utanför Visby med omnejd. Då även besökarna bor spritt över ön liksom det faktum att

besöksmålen finns över hela ön gör tillgängligheten på det gotländska vägnätet viktig. Näringslivets utveckling av produkter som ska möta ett ökat antal kryssningsbesökare är beroende av en väl fungerande infrastruktur i samband med anlöp och till Gotland i övrigt. För detta krävs fortsatt samverkan mellan Region Gotland, hamnen och näringslivet exempelvis kring transporter, infrastruktur och service.

Bland annat inför upphandlingar av färjetrafiken till Gotland har Trafikrådet (forum för information och samråd i kommunikationsfrågor, som Region Gotland ansvarar för) tagit fram Gotländska ståndpunkter för hur färje- och flygtrafiken ska fungera. De senaste togs fram 2012. I de gotländska ståndpunkterna ingår:

- Hela resan och transporten ska fungera smidigt och enkelt.
- Två fastlandshamnar – en nordlig och en sydlig.
- Snabba resor och transporter – varje dag året runt.
- Tur och retur över dagen till hela Sverige.
- Konkurrenskraftiga och låga priser.
- Godstransporter till konkurrenskraftiga priser
- Tonnage med hög reskvalitet, komfort och säkerhet.

Färjetrafiken

I färjetrafiken trafikeras Nynäshamn med två dubbelturer per dag och Oskarshamn med en. Under för-, sommar- och eftersäsong är antalet dubbelturer per dag betydligt fler. Färjorna är höghastighetsfartyg och överfartstiden på linjerna är drygt tre timmar. Färjorna är både gods- och passagerarfartyg.

Resandet och transporterat gods har kontinuerligt ökat. År 2018 reste knappt 1,8 miljoner passagerare med färjorna. Under den senaste tioårsperioden har resandet inom färjetrafiken ökat med drygt 200 000 personer. Sett ytterligare tio år tillbaka har resandet ökat med drygt 600 000. Ökningen kan särskilt sättas i samband med att höghastighetsfärjorna sattes i trafik i början av 2000-talet.

Av personresorna går cirka 25 procent på den södra linjen (Oskarshamn) och 75 procent på den norra (Nynäshamn). Andelen resande med Gotlandsrabatt (mantalsskrivna på Gotland) är cirka en fjärdedel. Godstransporterna är ungefärligen jämt fördelade på de båda linjerna, men transporterade varuslag skiljer sig åt.

Möjligheterna att resa till och från hamnarna med kollektiva färdmedel varierar. I Nynäshamn är tillgängligheten god, medan den växlar i både Oskarshamn och Visby.

Staten har det ekonomiska och politiska ansvaret för färjetrafiken till och från Gotland. Genom trafiken ska Gotland tillförsäkras en tillfredsställande tillgänglighet, för personresor och för näringslivets behov av godstransporter, samt skapa förutsättningar för regional utveckling. Färjetrafiken upphandlas av Trafikverket. Nuvarande avtalsperiod, mellan Trafikverket och Destination Gotland, omfattar tio år, och påbörjades 2017. I nuvarande trafikavtal ingår bland annat ökad passagerarkapacitet, takpris för gotlänningar och gods, marknadsprissättning för besökare, att ett fartyg ska drivas med LNG (liquefied natural

gas, flytande naturgas) och att minst hälften av turerna ska genomföras med LNG-drift. Inför kommande trafikavtal är ett regionalt inflytande viktigt för att bidra till att effektiva trafiklösningar kan utformas.

Sedan 2009 är det möjligt (genom en ändring i den förordning som reglerar linjesjöfarten till och från Gotland) att driva trafik till Gotland under kortare eller längre perioder, utöver den trafik som upphandlas. Under sommaren 2016 drev Gotlandsbåten trafik mellan Visby och Nynäshamn och Västervik. Sommaren 2017, 2018 och 2019 drev Destination Gotland trafik, utöver den upphandlade linjetrafiken, mellan Visby och Västervik.

Gotlands hamnar

Enligt Region Gotlands hamnstrategi ska hamnarna i Visby, Slite och Klintehamn ha full kapacitet för sina uppdrag gällande färjetrafik, gods, fritids- och kryssningstrafik. Hamnarna på Gotland ägs och drivs av Region Gotland. Sjöfartsverket ansvarar för farlederna och innanför hamngränsen ansvarar Region Gotland.

I Visby består verksamheten av linjetrafik (person- och godstrafik), kryssningstrafik, gästhamn samt oljehamn. Godshantering sker i Klintehamn och Slite. I Klintehamn hanteras företrädesvis gods i form av jordbruks- och skogsprodukter samt kalksten. I Slite hantera allmänt gods och tunga lyft kan genomföras. De statliga maritima verksamheterna såsom Kustbevakningen, Försvarmakten och Sjöfartsverket har även sin bas i Slite.

Under tidigare avtalsperioder för färjetrafiken har en reservhamn funnits med som en del i trafiksystemet. Utan en reservhamn för linjetrafiken är Gotland sårbart om något skulle inträffa som gör att Visby hamn inte kan trafikeras under en viss period.

Visby hamn har nu landanslutning för färjorna i linjetrafiken. Miljötillståndet för hamnen har under 2019 uppdaterats, då mängden hanterat gods låg nära tillåten gräns. Hamnarna i Visby och Klintehamn är riksintressen och en precisering av riksintressena pågår för närvarande (Trafikverket ansvarar). För inre hamnen i Visby pågår en förstudie som underlag för vidare planläggning. Den innefattar att se på möjligheterna att utveckla hamnen som en social mötesplats och samtidigt tillskapa fler arbetsplatser och lokaler. Klintehamns hamn har muddrats och byggts ut, större fartyg kan nu angöra hamnen, och godshanteringen ökar i hamnen.

Flygtrafiken

Gotland har reguljär flygtrafik året runt och dagligen till Bromma och Arlanda, och kontinuerligt under året till Göteborg, Malmö och Ängelholm. Chartertrafik finns under delar av året. Under sommarsäsongerna ökar antalet destinationer och flygbolag kraftigt.

Antalet flygpassagerare har under den senaste tioårsperioden ökat kraftigt, men det senaste året har resandet minskat. 2018 reste drygt 465 000 personer med flyg till och från Gotland.

Flygplatsen är ett riksintresse. Swedavia äger och driver flygplatsen, som ingår i det nationella basutbudet av flygplatser. Gotlands läge gör att flygplatsen har en beredskap dygnet om för kris- och nödsituationer. Flygplatsen har också militär trafik.

Arlanda och Bromma fyller olika funktioner och kompletterar varandra utifrån resenärernas behov. Mer än 90 procent av Brommaresenärerna har Stockholmsregionen som slutmål, eller utgångspunkt. Lite mer än hälften av Brommaresenärerna reser i tjänsten, många av dem över dagen. Bland de som reser via Arlanda är det betydligt fler som har andra slutdestinationer, och som byter flyg på Arlanda.

Visby flygplats ligger 3,5 kilometer norr om centrala Visby. För att förbättra tillgängligheten till och från flygplatsen driver Region Gotland och Swedavia ett gemensamt projekt. Swedavia genomför för närvarande en ombyggnad av terminalen.

Cykeltrafik

Fokus på hållbara resor innebär ett ökat behov av att utveckla såväl gång- som cykelvägnätet, längs de statliga vägarna och i tätorterna. Det ger flera positiva effekter för en hållbar samhällsplanering, förbättrad folkhälsa, minskar buller, avstånd och barriärer och kan på det sättet öka ortens attraktivitet.

I Cykelplan Visby 2015 – 2025 prioriteras arbetet med att säkra gång- och cykeltrafiken till och från arbetsplatser, skolor och affärscentra. Ambitionen är att även ha cykelplaner för de övriga större tätorterna. Den snabbt växande elcykeltrenden ökar antalet cyklister och cykellängd både för pendling och för cykelturister.

Ett par cykelleder har byggts längs det statliga vägnätet, på väg 149 Visby – Lummelunda och på väg 140 Visby – Västergarn. Dessa används såväl för vardagscykling som av besökare. Byggnad av ytterligare en sträcka pågår, Västergarn – Klintehamn. Cykling är en viktig del för besöksnäringen. En förstudie har gjorts om förutsättningarna för att utveckla cykelturism på Fårö, Östergarnslandet och Storsudret.

Det statliga vägnätet

Vägnätet på Gotland är tätt, beroende på att boende och verksamheter är spridda över hela ön. Trafikverket ansvarar för det statliga vägnätet som omfattar 1 500 kilometer, i huvudsak utanför tätorterna. Region Gotland ansvarar för vägnätet i tätorterna. Därtill finns ett stort antal enskilda vägar.

Ett funktionellt prioriterat vägnät finns utpekat för Gotland. Det omfattar de viktigaste vägarna avsett funktionerna: dagliga personresor med bil, godstransporter, långväga personresor med bil samt dagliga personresor med kollektivtrafik och är i huvudsak delar av de största länsvägarna (140-vägarna).

Trafikverket har i en studie sammanfattat bristerna för det statliga vägnätet, bland annat i att många vägar är smala, krokiga, bristfälliga vägsidoområden, ut-

farter med dålig sikt, osäkra korsningar och vägar som går igenom vatten-skyddsområden. Ett fördjupat arbete om behov och brister på det statliga väg-nätet pågår genom Trafikverket och Region Gotland.

Åtgärdsvalsstudier är framtagna av Trafikverket i samverkan med Region Gotland för väg 148 och Färjeleden/Visbyleden. Ett samverkansprojekt pågår även vad gäller en fast förbindelse till Färö. Inom arbetet med Program Klintehamn 2030, i delen trafikinfrastruktur, har Trafikverket och Region Gotland tagit fram förslag till åtgärder. Vilka åtgärder som kan genomföras prioriteras inom Gotlands länsplan för regional transportinfrastruktur. Nu gällande länsplan för Gotland gäller perioden 2018 – 2029 och omfattar knappt 250 miljoner kronor, 95 miljoner kr för de fyra första åren.

Kollektivtrafik

Inom kollektivtrafiken drivs busstrafik på ett femtontal linjer på landsbygden. Turtätheten är högst på linjerna mellan Visby och de största tätorterna. Inom Visby drivs stadstrafik på sex linjer.

Region Gotland är regional kollektivtrafikmyndighet. Ett regionalt trafikförsörjningsprogram för perioden 2019-2030 fastställdes av regionfullmäktige i februari 2019. Programmet syftar till att beskriva hur kollektivtrafiken på Gotland ska bidra till en hållbar utveckling och avser att lägga grunden för kollektivtrafikens utveckling de kommande åren. Målen för kollektivtrafiken är att öka attraktiviteten, förbättra tillgängligheten, öka närbarheten, reducera miljöpåverkan och nå ett bättre resursutnyttjande. Programmets övergripande mål och målbild konkretiseras med mer detaljerade mål och åtgärder. I programmet ingår åtgärder bl.a. för en planering för regelbundna avgångstider, bra anslutningar, snabba förbindelser, förbättrad tillgänglighet för funktionsnedsatta resenärer, ökad närbarhet till viktiga resmål, ökat antal fordon som drivs med förnyelsebara drivmedel samt för samordning mellan den allmänna och den särskilda kollektivtrafiken.

Pendling

Den genomsnittliga restiden till arbetet för personer i åldrarna 20-64 år var i början på 2000-talet drygt 24 minuter. Tio år senare varade en genomsnittlig arbetsresa i 27 minuter, en viss ökning dessa år. Värdena avser effektiv restid, det vill säga utan eventuell vänt- och bytestid. Den sammanlagda tiden som läggs på resor nationellt sett tenderade i slutet av 1990-talet vara konstant kring 70 minuter. Studier som gjorts på svenska förhållanden har kommit fram till att restiden 60 minuter enkel väg är den övre gräns där förändringen i viljan att resa äger rum. Oftast brukar den maximala pendlingstiden bedömas vara runt 40-45 minuter innan andra alternativ väljs. Familjebilden påverkar också viljan och sättet att pendla. Vuxna utan barn är mer benägna att pendla kollektivt och även tidsmässigt längre, än vuxna med mindre barn. De sistnämnda använder i större utsträckning bil som pendlingsform.

Olika studier visar att kvinnor och män gör olika val som påverkar boende, arbetsort och därmed även pendlingsavstånd. Vanligen har män längre tid och avstånd till sin arbetsplats medan kvinnor har mer komplexa arbetsresor och resekedjor som innebär fler stopp för att till exempel hämta barn eller handla.

På Gotland finns huvuddelen av arbetstillfällena i Visby, och därmed den största inpendlingen. Visby har ett positivt pendlingsnetto på 4799 personer. Drygt hälften av de med arbete i Visby, både bor och arbetar där. Knappt 1 500 pendlar från Visby och cirka 800 gör det till fastlandet, ungefär lika många som pendlar in därifrån. Fler kvinnor än män pendlar till Visby, det omvända gäller utpendlingen från Visby till fastlandet. Även Slite och Hemse, som de största serviceorterna, har positiva pendlingsnetton.

Visbys många olika funktioner gör att tillgängligheten till staden är av stor betydelse. Även tillgängligheten till och förbindelserna mellan bostadsorter och övriga serviceorter och arbetsplatser är viktiga. Drygt hälften av invånarna, drygt 29 000 personer, har en restid med bil till Visby på maximalt tio minuter. Drygt 88 procent har en restid på mellan 0 till 40 minuter. Cirka 6 500 personer har en restid på mellan 40 och 80 minuter. När även Hemse och Slite läggs till visar en tillgänglighetsanalys att drygt 36 000 personer, 63,5 procent, har en restid med bil på upp till tio minuter till någon av de tre tätorterna. Drygt 99 procent har en restid med bil på mellan 0 till 40 minuter. Cirka 250 personer har en restid med bil på mellan 40 till 50 minuter.

Pendling med bil dominerar, och kan i hög grad förklaras med den glesa boendestrukturen. Gotland är också det biltätaste länet med 610 personbilar i trafik per tusen invånare årsskiftet 2018/19. Körsträckan per personbil och år är dock lägst i Sverige, 1000 mil per år.

År 2017 pendlade 1184 personer till länet. Samtidigt pendlade 2 212 personer ut från länet. Antalet män som pendlar till och från länet är större än antalet kvinnor. För både kvinnor och män är utpendlingen större än inpendlingen.

Digital infrastruktur och digitalisering

Gotland har ett mycket väl utbyggt fibernät över hela ön och intar en tätposition bland landets regioner. Bredbandsutbyggnaden har skett i form av så kallade sockenprojekt, genom bildande av fiberföreningar, och har uppmärksamats i landet som ett lyckosamt arbetssätt. Att upprätthålla det gotländska bredbandsnätet, med redundans, robusthet och en stabil ägar- och förvaltningsstruktur är centralt.

Totalt har 88 procent tillgång till fiber med en hastighet på minst 100 Mbits/s. Inom tätort eller småort har 89 procent av hushåll och arbetsställen denna tillgång, utanför tätort eller småort 83 procent¹⁶. Regeringens bredbandsmål att minst 95 procent av alla hushåll och företag i Sverige bör ha tillgång till uppkopplingar på minst 100 Mbit/s år 2020.

Gotlands Regionala digitala agenda¹⁷ för 2015-2020 sätter fokus på ett antal områden för att på ett effektivt sätt ta tillvara digitaliseringens möjligheter. Områdena är digital stött företagande, utveckling av e-tjänster, ökad IT-användning, digital stödd samhällsplanering och digital stödd utbildning. Ett exempel som uppmärksamats nationellt är DiSa-projektet (Digital samhällsbyggnad), som

¹⁶ Bredbandskartan, PTS

¹⁷ <http://www.digitalagotland.se/1135>

genomförs med finansiering från den europeiska regionala utvecklingsfonden och Region Gotlands regionala utvecklingsmedel. Projektet syftar till att utveckla och effektivisera hela samhällsbyggnadsprocessen och bidra till ökad tillväxt och ett hållbart samhällsbyggande. Andra viktiga mål är ökad likabehandling och jämställdhet när det gäller möjligheten att delta i samhällsutvecklingen, samt att utjämna skillnader i delaktighet mellan stad och landsbygd.

Företag påverkas på många sätt av digitaliseringen, bland annat när det gäller att utveckla nya produkter och tjänster. Digitaliseringen kan också bidra till en effektivare produktion, att nå nya marknader samt möjligheter att expandera och utveckla marknadsföringen och kundkontakterna. Att utveckla och använda digitala lösningar är ett sätt att stärka hela Gotlands attraktionskraft för företagare, liksom för att stötta det gotländska näringslivets konkurrenskraft.

För offentlig sektor handlar digitalisering inte bara om att göra befintliga arbetsprocesser och arbetssätt digitala. Det handlar också om att väga omvärdera hur uppdragen ska utföras, samt att digitalisering ska ses som ett verktyg för ett mer genomgripande förändrings-, innovations- och utvecklingsarbete.

Tillväxtverket har gjort en fördjupning kring små och medelstora företags digitalisering utifrån enkätundersökningen Företagens villkor och verklighet 2018. Där framkommer det att det finns skillnader i företagets digitalisering beroende på storlek och bransch. Det finns även skillnader vad gäller vilka delar av företagets verksamhet som är digitaliserade. Gotland är ett av de län där de små och medelstora företagen i snitt har lägst digitaliseringsgrad, 3,9 enligt digitaliseringsindex, vilket är samma nivå som Kalmar och Blekinge län. Digitaliseringsindex för samtliga svenska små och medelstora företag är 4,3.

Offentlig och kommersiell service

Tillgången till kommersiell service på Gotland är god¹⁸. Ungefär 75 procent av befolkningen har mindre än 5 minuter med bil till närmsta serviceställe, drygt 20 procent har mellan 5-10 minuters avstånd och cirka 3 procent mellan 10-20 minuter. Gotland är ett av sex län i Sverige där ingen individ har mer än 20 minuter med bil till närmsta serviceställe. Serviceställens lokalisering på den gotländska landsbygden är i stort sett densamma avseende dagligvaror och tankstationer. Flertalet tankstationer på landsbygden är lokaliserade vid en befintlig dagligvarubutik.

Den platsbundna offentliga service Region Gotland som organisation – i detta fall som både kommun och region – tillhandahåller för både boende och besökare, är av stor vikt för en attraktiv livsmiljö och för arbetstillfällen över hela ön. Strategin Ett långsiktigt hållbart serviceutbud på Gotland 2019-2030¹⁹ belyser hur Region Gotlands servicestruktur ska utvecklas geografiskt. De service slag som ingår är hälso- och sjukvård, omsorg, kultur i form av bibliotek, fritid i form av badhus och ishall samt skola. Strategin utgör en grund för Region Got-

¹⁸ Regionalt serviceprogram Gotlands län 2014-2020, Region Gotland

¹⁹ <https://www.gotland.se/103732>

lands beredning och beslut rörande serviceverksamheternas anpassning och utveckling, på ett långsiktigt hållbart och koordinerat vis för att hantera rådande och förväntade ekonomiska utmaningar och förändrade demografi.

Olika orter på Gotland erbjuder olika värden och har olika funktioner och påverkan på sin omgivning. Aspekter som påverkar vilken funktion en ort har är bland annat storlek, läge och tillgänglighet, bostadsutbud, serviceinnehåll samt arbetsmarknad. I Visby som regionalt centrum finns såväl huvuddelen av den offentliga och kommersiella servicen som de största arbetsplatserna. Hemse och Slite är efter Visby de två största tätorterna med cirka 1500 invånare. Även Klintehamn, Roma och Fårösund är större orter med ett relativt stort serviceutbud. Mindre tätorter med mellan 200 och 500 invånare är på södra Gotland, Havdhem, Stånga och Burgsvik och på norra Gotland, Lärbro och Tingsstäde. På östra Gotland är Katthammarsvik med drygt 150 invånare en utpekad serviceort

Näringsliv, företagande och entreprenörskap

Gotlands diversifierade näringsliv och starka entreprenörskap utgör en vital del av öns mångfald och möjligheter, något som under flera år bidragit till titeln Sveriges företagsammaste län. Företagsklimatet rankas dock lågt och det finns utmaningar med de stora säsongsvariationerna i flera branscher.

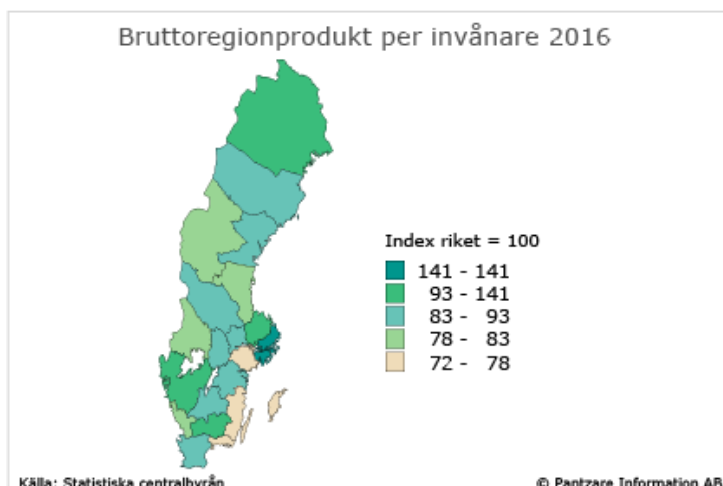
Regional ekonomi

Inkomsterna på Gotland är låga om man jämför med andra regioner, oaktat vilka inkomstmått som används. Samtidigt har Gotland en jämnare inkomstfördelning mellan könen än något annat län.

Mellan låga inkomster och låg ekonomisk tillväxt finns kommuniserande kärn. Bruttoregionprodukt (BRP) är ett totalmått på länets produktionsförmåga och här finns ett nära samband mellan totalt befolkningsunderlag och total produktion. Att Sveriges till antal invånare minsta län Gotland hamnar lågt är i princip normalt. Gotland har senaste åren haft en relativt svag ekonomisk tillväxt.

Gotland har näst lägst BRP per invånare i landet. Blekinge är det enda län med lägre BRP per invånare än Gotland.

Gotland har Sveriges lägsta BRP per sysselsatt, vilket delvis kan förklaras med löneläget och branschammansättningen. Blekinge län, som hamnar näst längst ner, har en BRP per sysselsatt som är 14 procent högre. Gotland har visserligen haft uppåtgående trend men förblir enda region vars BRP per sysselsatt understiger 700 000 kr.

Näringslivet på Gotland

Företagande och entreprenörskap utgör en viktig del av välfärdssamhället. Nya jobb skapas till stor del i företag, vilket genererar skatteintäkter och finansiering av den gemensamma välfärden. I företagandets drivkraft ligger även mycket av potentialen i att möta dagens klimat, miljö- och energiotmaningar. En stor del av teknik-, varu- och tjänsteinnovationer utvecklas och kommersialiseras av företag.

Under de senaste decennierna har arbetstillfällena framför allt inom olika tjänstenärningar tillkommit på Gotland, medan antalet arbetstillfällena inom tillverkningsindustrin och försvarsverksamheten minskat. Såväl Gotlands bruttoregionprodukt som företagens förädlingsnetto visar svagt uppåtgående kurvor, med en försiktigt växande marknad för exportprodukter och tjänster till fastlandet, i vissa fall även mot internationella segment.

Besöksnäringen tillsammans med mat- och livsmedelssektorn laddar Gotlands attraktionskraft och har stark påverkan på viktiga sektorer som bygg, handel och tjänsteföretag. Sten-, trä- och tillverkning är stabila inslag i industrilandskapet och det gotländska jordbruket är ett av Sveriges till antalet mest aktiva, lokalt välorganiserade och ledande näringar.

”Startups” och framgångsrika entreprenörer inom digitalteknik öppnar intressanta arenor för nya inflyttare, vilket i sin tur skapar strukturella utmaningar i såväl bostadsbyggande som lättillgängliga innovationsforum, avgörande parametrar vid val av ny bostadsort. De kulturella och kreativa näringarna växer starkt på Gotland. Film och musikproduktion fyller de kulturella och kreativa näringarna tillsammans med kommunikations- och arkitektbyråer, konstnärer och kulturentreprenörer, verksamheter som globala trendanalytiker beskriver som avgörande i bidragandet till en konkurrenskraftig plats att leva, bo och verka på. Väl fungerande och frekvent sjö- eller flyginfrastruktur till Stockholmsregionen, Göteborg och Malmö förstärker näringslivets mobilitet och närvaro. En internationell flyglinje inom ramen för framtidens elektrifierade flotta skulle kraftigt öka investerarpotentialen.

Arbetslösheten på Gotland ligger numera klart under riksgenomsnittet. År 2018 låg arbetslösheten på 4,4 procent, vilket är lägst i landet tillsammans med Jönköpings län. Det är ett vid första anblicken angenämt problem, men de facto ett centralt hinder för många företags möjligheter till tillväxt. Den förhållandevis lilla befolkningen gör att krav på utbildning och kompetens kan vara svårbalanserade gentemot arbetsmarknadens relativa bredd.

Gotland besitter unika möjligheter att positioneras som internationell ”hot spot”, locka etableringar och samarbeten tack vare Energimyndighetens färdplan för Gotland som pilotområde i omställningen till ett hållbart, fossilbränslefritt energisystem i enlighet med energi- och klimatmålen i Agenda 2030.

Det gotländska näringslivets struktur, sett till företagens storlek liknar i stort rikets, men har en något högre andel ensamföretagare, 47 procent jämfört med 42 procent i riket. Företag mellan 1-9 anställda utgör på Gotland 45 procent och i riket 50 procent. Både på Gotland och i riket är 7 procent företag med 10-49 anställda och 1 procent företag med fler än 50 anställda.

Entreprenörskap

Gotland har en högre andel företagsamma individer, och även ett högre intresse för att bli företagare än i många andra län. Gotland har en stark entreprenörskapskultur. Hela 16 procent av gotlänningarna är företagare. Nyföretagandet 2018 ligger i topp i Sverige, efter Stockholms län och Skåne. Fördelat efter region återfanns den högsta andelen nya företag ledda av kvinnor på Gotland med 36 procent, och lägsta andel i Västerbotten med 28 procent²⁰.

Gotländska små- och medelstora företag har en något lägre tillväxtvilja jämfört med riket. 65 procent av de gotländska företagarna uppger att de vill växa när de tillfrågas om sina framtida ambitioner. Motsvarande siffra för hela landet är 69 procent. Att stimulera tillväxtvilja, visa på samt bistå med möjligheter till expansion är en viktig del av det offentliga främjandesystemet. Sett till samtliga företags tillväxtvilja framgår att det är ungefär lika många kvinnliga som manliga företagare som vill växa, det vill säga både växa och anställa samt växa utan att anställa fler. Av kvinnor med företag har 71 procent en tillväxtvilja, och bland män med företag har 68 procent en tillväxtvilja. Bland ledare för småföretag på Gotland är det idag 27 procent kvinnor (riket 25 procent) och 74 procent män (riket 75 procent).

Företag med vilja att växa har sannolikt ett proaktivt beteende, en god innovationspotential och en högre grad av riskvillighet. Samtidigt utgör de många och uthålliga småföretagen en av Gotlands styrkor. De kan bidra till att göra näringslivet mindre känsligt för konjunktur- och strukturförändringar samt gynna flexibilitet och omställningsförmåga. En utmaning för det regionala tillväxtarbetet är att förhålla sig både till företag med tillväxtvilja och innovationsförmåga och till den styrka som finns i det uthålliga småföretagandet.

Gotland är beroende av att det finns människor som vågar, vill och kan vara företagsamma. För dessa, oavsett kön, etnicitet och religion, ska i möjligaste mån

²⁰ Nystartade företag i Sverige 2018, Tillväxtanalys

skapas förutsättningar att driva och utveckla sina företag så att en inkluderande tillväxt uppnås.

Ungas företagande

Det är viktigt att tidigt stimulera och inspirera till tankar kring entreprenörskap och företagande. Det bör börja hos flickor och pojkar redan i grundskolan, och sedan fortsätta på såväl gymnasienivå som högskolenivå. Att skapa en positiv bild av entreprenörskap i samhället bidrar till ett gott företagsklimat och hjälper till att bibehålla ett högt nyföretagande.

På Gotland bedrivs Ung Företagsamhet (UF). Flera studier har visat på positiva samhällsekonomiska effekter av utbildningar i entreprenörskap likt UF-företagande. Före detta UF-företagare är mer benägna att starta företag, och företagen tenderar dessutom att vara mer framgångsrika sett till omsättning och antal sysselsatta jämfört med de företag som startas av personer som inte har genomgått utbildningen.²¹ LRF Ungdomen Gotland utsågs till Sveriges bästa ungdomsregion på LRF Ungdomens riksstämman 2019.

Att stödja unga i deras strävanden att utveckla företag är ett sätt att investera i Gotlands framtida näringsliv. Ungdomar startar företag inom nya branscher och kan bida till att diversifiera näringslivet. Inom många branscher sker generationsskiften i företagen. Att fler företag startas av ungdomar och att befintliga företag kan tas över av yngre är bidrar till att fler av dem stannar kvar på ön, och därmed bidrar till en demografisk balans och ökad attraktivitet.

Företagsklimatet på Gotland

Det finns ingen vedertagen definition av vad ett gott företagsklimat är och hur det bör mätas. Både Svenskt Näringslivs rapport "Företagsamhet 2019 Sverige" och Entreprenörskapsforums omfattande studie "Ett företagsamt Sverige" placerar Gotlands entreprenörskap i topp. Sammanfattningen av den senare analysen där man mäter entreprenöriella aktiviteter, attityder och ambitioner placerar Gotland på plats fyra i Sverige. Nyföretagandet är på toppnivå, där det även är en hög grad kvinnor som driver företag. Optimismen om framtiden är hög bland gotländska företagare enligt nyligen presenterade småföretagarbarometern. Sju gasellföretag, snabbväxande tillväxtföretag, på Gotland 2018 visade sig vara högsta ökningen i riket på årsbasis .

Det finns en årlig mätning som visar på motsatsen, Svenskt Näringslivs attitydundersökning där Gotlands företagsklimat rankas till den sämre delen. Detta tyckas motsägelsefullt men är något som kräver gemensamma insatser mellan näringsliv och Region Gotland för att förbättra.

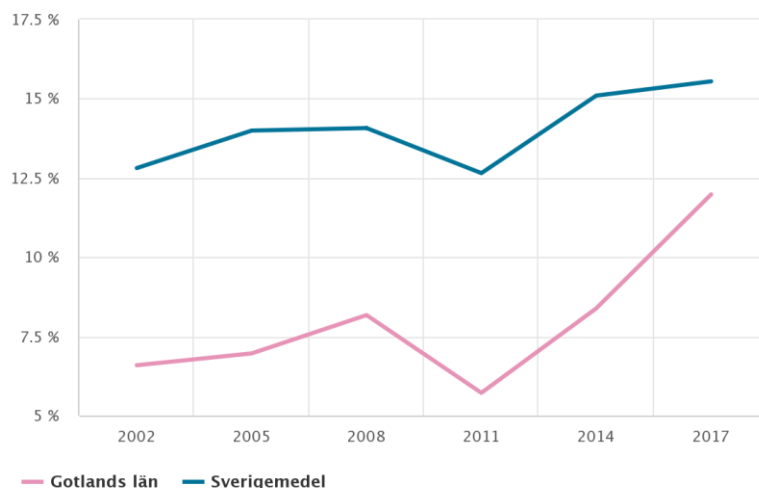
Internationalisering

Tillväxt i regionen sker när enskilda företag expanderar och växer. Gotland är en avgränsad marknad med en begränsad köpkraft, vilket innebär att det är viktigt för företag som vill växa att deras varor och tjänster når marknader utanför Gotland, både nationellt och internationellt.

²¹ Wennberg 2012 och Elert m. fl. 2015

Gotländska företag har en låg internationaliseringsgrad. De exporterar i lägre utsträckning än svenska små och medelstora företag generellt. Av de exporterande företagen hade endast 16 procent av företagen en exportomsättning på över en miljon kronor. Gotland har dock ökat sin exportandel under senare år.

Diagram: Andel småföretag som exporterat under det senaste kalenderåret

Källa: Tillväxtverket, Företagens villkor och verklighet (2018)

På Gotland anses de största hindren för internationalisering vara brist på kontakter och nätverk, brist på resurser i företaget samt kostnader. Främjandeinsatser för att bistå en ökad internationalisering behövs för att möta sådana utmaningar.

Smart specialisering pekar ut styrkeområden

Det regionala tillväxtarbetet på Gotland ska genom smart specialisering fokuseras till ett antal prioriterade styrkeområden där Gotland har särskilda möjligheter till att vara ledande och där det finns en potential för innovation och tillväxt. I Tillväxtprogram för Gotland 2016-2020 har besöksnäringen samt mat- och livsmedelsnäringarna valts ut som branscher där kluster och samverkan i viss utsträckning finns. I dessa branscher finns potential för att utveckla såväl koncentration som diversifiering. Här finns också större aktörer med kapacitet att avsätta resurser för gemensamt utvecklingsarbete och lärande.

Besöksnäringen

Gotland har lång erfarenhet av turism och besöksnäringen är väl etablerad och livskraftig. Konkurrenskraften är god och det finns en mängd reseanledningar, inte minst i de unika natur- och kulturvärden som ön erbjuder. Ett mer hållbart resande och hållbar destinationsutveckling är utmaningen för framtiden, för att fortsatt kunna ligga i framkant och vara konkurrenskraftig. Gotland utgör ett av svenskarnas mest populära semesterresmål. En analys av näringslivet visar att andelen anställda på hotell, vandrarhem, campingplatser, restauranger och caféer procentuellt är högre än riksgenomsnittet. Den nyligen framtagna regionala besöksnäringstrategin för Gotland pekar på möjligheter att öka resandet året runt genom att utveckla en tematisk turism, tydliggöra utbudet på olika delar av Gotland och vända oss till resvana internationella resenärer. Gotlands Förenade Besöksnäring (GFB) arbetar som besöksnäringens samordnande organ med syftet att skapa bättre förutsättningar för besöksnäringens utveckling.

Gotlands län har även Sveriges näst högsta logiintäkt per capita. Sommarturismen har stadigt växt under 1900-talet och fram till idag. I takt med ökningen har också kraven ökat och utbudet breddats. Oavsett om kunden efterfrågar camping, privat stuga eller hotellboende finns ett brett utbud med olika standard att välja mellan. De kommersiella gästnätterna uppgår till över 1 000 000 per år. Till detta ska läggas boende hos släkt och vänner samt i eget ägt fritidshus. Totalt uppgår antalet gästnätter till över 3 000 000 per år. Genom kongressanläggningen Wisby Strand och utvecklade resmöjligheter med färja och flyg har resandet ökat året runt. Intresset från den internationella marknaden att besöka Gotland växer.

Kryssningskajen som invigdes våren 2018 ger möjligheter till fler internationella gäster som besöker Gotland över dagen. Antalet passagerare stegras kraftigt från 45 000 under säsongen 2017 till förväntade 140 000 2020. Det är viktigt att Gotland på ett bra sätt kan ta hand om dessa gäster, med ett bra utbud av utflykter och goda möjligheter att vandra runt i Visby.

Det finns goda möjligheter till en fortsatt positiv utveckling av besöksnäringen på Gotland. Många av de etableringar inom boende och restaurang som tillkommit under senare år håller en hög klass. Det finns ett intressant utbud av shopping, utflyktsmål och aktiviteter med potential att utvecklas ytterligare för att fullt ut fungera för den resvane besökaren. Besöksnäringens strategin visar att den finns en stark utvecklingspotential för besöksnäring över hela ön. Aktiva naturupplevelser, mat och dryck samt natur, kultur och kulturarv är utpekade utvecklingsområden. Arbete pågår kring bildande av nationalpark runt Bäste träsk. Här är det avgörande att näringslivet inkluderas för att ta tillvara möjligheten att bedriva och utveckla kommersiell verksamhet i området.

Det finns potential till ökad lönsamhet genom ett mer effektivt resursutnyttjande med fokus på utveckling av Gotland som ett mer hållbart resmål och med den resvane besökaren som en viktig målgrupp.

Mat- och livsmedelsnäringarna

De areella näringarna är sedan länge av stor betydelse för det gotländska samhället. Gotland har idag ett näringsliv med fokus på mat och livsmedel som är både stort och viktigt. Systemet omfattar huvudområdena primärproduktion, förädling, handel och kund. Den totala omsättningen i systemet beräknas ligga på mellan 2-2,5 miljarder kronor per år. Primärproduktionen är viktig för sysselsättningen på Gotland. I de cirka 1 500 jordbruksföretagen är nästan 3 900 personer sysselsatta. Vidare omsätter primärproduktionen väl över en miljard kronor årligen. Trots Gotlands relativa litenhet (0,6 procent av Sverige befolkning och knappt 0,8 procent av Sveriges yta) står Gotland för en relativt sett stor del av primärproduktionen inom flera områden, till exempel finns 12 procent av alla Sveriges tackor och baggar på Gotland, liksom fem procent av Sveriges rapsareal.

Inom förädlingsledet har Gotland flera framgångsrika förädlingsföretag och det finns en stor potential för fler företag att utvecklas. De tio största livsmedelsföretagen på Gotland omsätter 1,5 miljarder kronor. Varumärket Gotlands goda renommé, inte minst i Stockholmregionen och Mälardalen, visar på den potential som finns att bygga vidare på. Systemets aktörer utgör dessutom en stor

och viktig grupp köpare av tjänster från lokala företag inom andra branscher, till exempel bokföreläsningar, transporter, reparationer och byggnation.

Måltidsaktörerna är viktiga delar av systemet. Restaurangtäteten på Gotland är hög och antalet White Guide-utnämningar vittnar om hög klass.

Restaurangbranschen sysselsätter ett stort antal personer, dock med stor variation över året. En annan måltidsaktör är den offentliga, som i sin roll som kravställare och upphandlare bland annat kan bidra till att flytta fram hållbarhetspositionerna. Dagligvaruhandelns betydelse för gotländskt näringsliv indikeras med ett omsättningsindex på 121. Det betyder att gotländsk handel omsätter 21 procent mer än vad som vore normalt för antalet permanent boende på ön.

Vid sidan av den direkta och indirekta ekonomiska betydelsen har mat- och livsmedelssystemet andra centrala betydelser för en hållbar tillväxt. Det genererar bland annat en mängd ekosystemtjänster, exempelvis öppna landskap som är av betydelse för rekreation och attraktionskraft bland såväl boende som besökare. Besöksnäringen och området för mat och livsmedel är ömsesidigt beroende av varandra. Den förstnämnda utgör ett vanligt skyltfönster för gotländsk matkultur och matprodukter, och satsningar på den regionala matkulturen bidrar till att stärka bilden av Gotland. Det finns potential i att utveckla synergierna mellan dessa två för Gotland starka områdena. Exempelvis kan det göras genom utveckling av produkter där maten står för hela eller en stor del av besöksanledningen. Detta område har dessutom potential att utvecklas utanför högsäsong och bidra till såväl förlängd besöksäsong, som livskvalité för alla gotlänningar över hela ön

Bilden av Gotland

En region som vill upprätthålla och utveckla sin attraktionskraft för boende, besökare och företag måste ha kapacitet och förmåga att genom ständig omvandling fortlöpande möta förändringar och nya förutsättningar.

Kunskapsuppbyggnad och lärande kring vad som ur ett brett perspektiv gör Gotland attraktivt för boende, besökare och företag är viktigt. Det handlar om hur detta kommuniceras såväl med omvärlden och utvalda målgrupper likväl som internt inom regionen, det vill säga det innefattar även ett kontinuerligt arbete med Gotlands platsvarumärke. För att stärka och utveckla Gotlands attraktionskraft är det också nödvändigt att ta tillvara lokalt engagemang och utvecklingskraft, som på ett konkret och tydligt sätt bidrar till detta.

Att bygga ett platsvarumärke är svårt och det är ingen som äger ett platsvarumärke till hundra procent. Det ägs av alla och bygger på delaktighet. Det går inte att bestämma att alla företagare, politiker och invånare ska dra åt samma håll. Alla har sina egna motiv, budgetar och inte minst varumärken att tänka på.

Gotlands varumärke och attraktionskraft – en resurs för hela ön

Gotlands varumärke är starkt. Men, det är besöksdrivet och har så varit under de tio år som gått sedan varumärkesplattformen utvecklades. Behovet av att bli fler i arbetsför ålder påvisar tydligt att arbetet med aspekterna Leva, bo och verka behöver stärkas.

Genomlysning varumärkesplattformen 2018

Gotlands vision är: *Gotland är Östersjöregionens mest kreativa och magiska plats präglad av närhet, hållbar tillväxt och fylld av livslust.* Denna utvecklades i samband med Vision Gotland 2025, regionalt utvecklingsprogram för Gotland som antogs 2008. Då togs även en varumärkesplattform fram.

Under 2018 genomfördes en genomlysning av denna²². En kvantitativ del med dryga 2 200 respondenter i hela Sverige och en kvalitativ del där ca 50 lokala intressenter fick göra sin röst hörd om innehållet i plattformen, men även en dialog kring samarbetet fungerat under de dryga tio år som gått sedan lanseringen.

Fler positiva till Gotland

Undersökningen av hur varumärket Gotland uppfattas visar att 66 procent av alla svarande är positiva eller mycket positiva till Gotland, jämfört med 58 procent 2008. Bland de svarande som besökt Gotland de senaste fem åren är 80 procent positiva. Bland boende på Gotland är 89 procent positiva, vilket visar på en stor stolthet.

Ingen förändring i synen på Gotland som en plats att bo på

Redan 2007 ansågs öns attraktionskraft som en plats att bo permanent på som relativt låg och årets undersökning visar ingen förändring på en övergripande nivå. 13 procent kan tänka sig att flytta till Gotland. Bland de som besökt ön de senaste 5 åren är siffran 23 procent.

En signifikant försämring finns i instämmandegraden i påståendet att Gotland har ”mycket att erbjuda förutom sol & bad”. För påståendet ”en plats som andas optimist och framtidsanda” har andelen som instämmer signifikant minskat. Förklaringen till denna förflyttning har troligtvis orsak i det faktum att andelen som inte kan ta ställning i frågan har ökat.

En attraktiv arbetsmarknad är en av de viktigaste faktorerna för att överväga att flytta till Gotland. Dock är det bara 5 procent som tycker att Gotland har en in-

²² Källa: Genomlysning Varumärket Gotland 2018, Region Gotland

tressant arbetsmarknad, vilket är ungefär samma nivå som för tio år sedan. Övriga faktorer som är viktiga för att överväga att flytta till ön är tillgängligheten och att det är levande året runt.

Vad gäller påståendet ”erbjuder goda möjligheter för entreprenörer”, och ”erbjuder goda utbildningsmöjligheter” finns inga signifikanta förflyttningar jämfört med 2007.

Bland de som hypotetiskt kan tänka sig att flytta till Gotland så nämns naturen och havet, vackert/fint, lugnet och miljön som anledningar. Det är likartade svar som 2007.

Associationer till Gotland

Vad gäller spontana associationer till Gotland så förknippas ön fortsatt i hög grad med sommar- och semesterrelaterade begrepp som ”semester”, ”sommar”, ”sol och bad/stränder”. De begrepp som nämns mest frekvent är generellt positivt laddade men det finns även en viss negativ attityd. Till exempel är ”elavbrott/ strömavbrott” ett nytt spontant begrepp, en skillnad jämfört med 2007, dock är det fortfarande en liten andel som nämner detta begrepp.

I årets undersökning nämns begrepp som ”Almedalen/ Almedalsveckan”, ”hem/ hemma”, ”lugn/ro” och ”mysigt” även oftare jämfört med 2007. Begrepp som är mest frekvent nämnda är ”Raukar”, ”Visby”, ”Ringmuren”, ”lamm och får” samt ”sommar”. De som besökt Gotland i syfte av semesterresa eller som turist förknippar Gotland med ”Visby”, ”semester”, ”sommar”, ”fint/vackert/ naturen”, ”lamm/får”, ”sol/bad/stränder”, ”Fårö/Ingmar Bergman” och ”havet” i högre utsträckning.

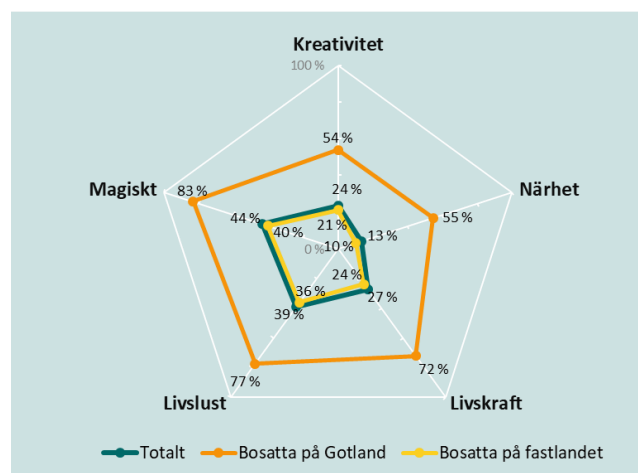
Boende på Gotland förknippar i högre utsträckning Gotland med ”fint/vackert/ naturen”, ”havet”, ”hem/hemma” och ”lugn/ro”.

Gotland ses mer som en plats att besöka året runt

Gotland är fortfarande ett attraktivt sommarresmål, 8 av 10 svenskar instämmer i det. Svenskarna har länge sett Gotland som ett attraktivt resmål och idag ser de även i högre utsträckning (16 procent) Gotland som ett åretruntresmål. Det är en ökning sedan frågan ställdes för tio år sedan och utvecklingen går i rätt riktning om än från en låg nivå. Bland gotlänningar är siffran betydligt högre, 51 procent. På frågan om Gotland upplevs levande året runt instämmer 12 procent, bland gotlänningar 43 procent.

Kärnvärden i varumärkesplattformen

I undersökningen mättes också hur allmänheten ser på de kärnvärden som är definierade i varumärkesplattformen. Magiskt är det kärnvärde som starkast förknippas med Gotland som plats både i hela riket och bland gotlänningar. I diagrammet presenteras svarsalternativen *6 Instämmer i mycket hög grad och 5*, för varje egenskap.

I den kvalitativa dialogen diskuterades bland annat avsaknaden av hållbarhet, något som idag är en viktig del i hur vi på Gotland vill bli sedda, men även starkt förknippat med hur allmänheten ser på platsen.

Målgrupper

I den kvalitativa delen diskuterades behovet av att fokusera på yngre segment än det som valdes för tio år sedan. I befintlig målgruppsbeskrivning är fokus för att locka till inflyttning på åldrarna 30+ med barn och 55+ som har utflugna barn. Med den demografiska utmaningen, behov av kompetens i de flesta branscherna på Gotland och Sveriges lägsta arbetslöshet 2018 stärks bilden av ett behov av att förnygra målgrupperna.

En annan aspekt som tydliggjordes i diskussionen är avsaknaden av gotlänningar som målgrupp. Diskussionen om vem Gotland är till för lyftes ett flertal gånger. Varumärkesplattformen i nuvarande form syftar helt och hållet till att attrahera besökare, få människor att flytta hit, och även företag att flytta hit sina verksamheter/starta nya verksamheter inom styrkeområden.

Varumärkesplattformen varit statisk och samverkan svag

Varumärkesplattformen har varit statisk i tio år. Detta har gjort att den inte följt med i utvecklingen och anpassats till behoven. I genomlysningen framkommer kritik kring hur Region Gotland bedrivit arbetet med varumärket. Arbeta och ägarskapet avseende varumärket Gotland har haft olika och/eller otydlig hemvist under stor del av de dryga tio år som gått sedan varumärkesplattformen utvecklades. Intervjuer och workshops visar ett stort engagemang från näringsliv, akademi och civilsamhälle, där alla ser nyttan i ett starkt gotländskt varumärke. Det finns goda förutsättningar för en stärkt samverkan och på så sätt bygga attraktionskraft och varumärke.

Kompetensförsörjning

Kompetensförsörjning är ett brett begrepp, en process som innehåller många delar. Det handlar till exempel om tillgången till kvalitativ utbildning på alla nivåer, matchning mellan utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden, möjligheter till livslångt lärande och omställning och att ta tillvara hela befolkningens kompetens på arbetsmarknaden. Den demografiska utvecklingen påverkar förutsättningarna i mycket hög grad.

Den framtida kompetensförsörjningen är en nyckelfråga för Gotlands långsiktiga utveckling och tillväxt. Givet den demografiska sammansättningen på Gotland kommer tillgången på arbetskraft i framtiden vara beroende av att fler arbetar längre upp i åldrarna och att fler väljer att se Gotland som en intressant arbetsmarknad med karriärmöjligheter. Alla behövs på Gotland, vilket gör inkludering till en hörnsten i arbetet med kompetensförsörjning.

Begreppet kompetensförsörjning kan ses som ett samspel där fyra faktorer påverkar efterfrågan och tillgång på kompetens. Dessa är tillgång och utbud av arbetskraft, arbetskraftens krav och vad de efterfrågar, arbetsgivarnas krav och vad de efterfrågar samt tillgång och utbud av utbildning. De fyra faktorerna knyter ihop olika perspektiv på vad som skapar och utgör en fungerande matchning på arbetsmarknaden.

Det finns fyra huvudsakliga vägar för en region att säkra sin kompetensförsörjning:

- att få människor att flytta till regionen,
- att få människor att pendla till regionen
- att vidareutbilda den nuvarande och blivande arbetskraften, samt
- att inkludering på arbetsmarknaden i bred bemärkelse är en hörnsten.

Dessa fyra angreppssätt har stor bäring på det regionala utvecklingsuppdraget. Att få människor att flytta till regionen handlar om att skapa en attraktiv region med möjligheter till sysselsättning, bra bostadsmiljöer och tillgång till vård, skola, fritid, nöje och kultur. För att människor ska vilja pendla till en region krävs först och främst en god arbetsmarknad, men även att kommunikationerna är tillräckligt effektiva för att det för individen ska vara motiverat att resa till arbetet. Det tredje angreppssättet handlar om det livslånga lärandet – från grundskola till högre utbildning till yrkesväxling i arbetslivet. Att ta tillvara allas kompetens och arbeta med inkludering är en strategi som gynnar såväl kompetensförsörjningen som individens välmående.

Förvärvsfrekvensen, det vill säga, hur stor andel av befolkningen som arbetar, påverkar förutsättningarna för en region på flera sätt. Högre sysselsättningsgrad innebär högre skatteintäkter, vilket skapar möjligheter för offentliga investeringar. För individen innebär ett arbete en stabilare privatekonomi, vilket i sin tur skapar möjligheter till långsiktiga ekonomiska beslut. Utöver detta har sysselsatta överlag bättre hälsa än personer utanför arbetsmarknaden.

Den gotländska arbetsmarknaden

Gotland har låg arbetslöshet, hög förvärvsfrekvens och högt nyföretagande, särskilt bland kvinnor. Gotland framstår som en Sveriges mest entreprenöriella regioner. Gotland har också den högsta andelen statliga jobb per invånare i landet. Gotland har som ö-region behov av en brett utbud av tjänster och varor, också det en förklaring till den breda arbetsmarknaden.

De största gotländska arbetsgivarna (både offentliga och privata) är Region Gotland, AB Svenska Spel, Försäkringskassan, PayEx Sverige AB, Polismyndigheten, Cementa AB, Samhall AB, Uppsala universitet Campus Gotland, Försvarsmakten, Gotlands Slakteri AB, ICA Maxi/Bruket Livs AB, Coop Gotland,

Gotlands Bilfrakt AB. Hotel Wisby AB, Länsstyrelsen i Gotlands län, Nybergs Entreprenad AB. PostNord Sverige AB, Riksantikvarieämbetet, Skatteverket och Swedavia. Region Gotland är dominerande arbetsgivare sett till antal anställda.

Ungefär 50 procent av samtliga kvinnor på Gotland arbetar inom offentlig sektor. Drygt 80 procent av männen arbetar i privat sektor. De vanligaste yrkena för kvinnor är undersköterska, vårdbiträde, barnskötare, grundskollärare och övriga kontorsassistenter och sekreterare. De vanligaste yrkena för män är träarbetare/snickare m.fl., lastbilschaufför m.fl., butikssäljare fackhandel, fastighetsskötare, motorfordonsmekaniker och fordonsreparatörer²³.

Arbetslösheten på Gotland är lägst i landet. I juli 2019 var 4,7 procent var inskrivna som arbetslösa medan siffran samma period i fjol var 4,1 procent. Att arbetslösheten blivit högre beror bland annat på att det är svårt för arbetsgivare att hitta rätt kompetens. Det är en indikation på att arbetsmarknaden inrymmer strukturella utmaningar som inverkar på långsiktiga utvecklingskraften.

Ö-läget innebär att andelen som arbetspendlar till eller från en annan arbetsmarknadsregion är låg. Under år 2017 pendlade 1 184 personer in i länet. Samtidigt pendlade 2 212 personer ut ur länet. Antalet män som pendlar till och från länet är större än antalet kvinnor (källa: SCB). För både kvinnor och män är utpendlingen större än inpendlingen.

Utmaningar för den gotländska arbetsmarknaden

Enligt Arbetsförmedlingen²⁴ förväntas efterfrågan på arbetskraft bli positiv under 2019. Många arbetsgivare planerar att utöka antalet anställda. Företagen kommer dock att få svårt att hitta en stor del av den arbetskraft de söker med risk för att sysselsättningstillväxten dämpas. Skillnaden mellan vad arbetsgivarna söker och de arbetslösas kompetens bedöms öka under året, vilket ytterligare försvårar matchningen och ökar risken för långtidsarbetslöshet för dem som inte lyckas få ett jobb.

De stora utmaningarna under kommande år utgörs av matchningen till arbete, etablering på arbetsmarknaden för de utomeuropeiskt födda och att motverka allt längre tider i arbetslöshet. Behovet av arbetsmarknadspolitiska insatser ökar. Arbetslösa som står långt ifrån arbetsmarknaden behöver omfattande stöd för att vara matchningsbara mot de lediga jobben.

Av det totala antalet vid Arbetsförmedlingen inskrivna arbetslösa på Gotland tillhör många en grupp med utsatt ställning på arbetsmarknaden som är i behov av extra insatser. En stor del av de inskrivna på Gotland har högst förgymnasial utbildning, och den relativa arbetslösheten för denna grupp är väldigt hög. Samtidigt har många arbetsgivare under senare år höjt sina kompetenskrav vid rekryteringar och det blir desto viktigare för en arbetssökande att inneha minst gymnasiekompetens.

²³ https://www.scb.se/contentassets/1fe7f957920f4eaf97bddcc0270553f2/am0208_2017a01_sm_am33sm1901.pdf

²⁴ Arbetsmarknadsutsikterna, hösten 2018, Gotlands län, Prognos för arbetsmarknaden 2019, Arbetsförmedlingen.

Av Gotlands cirka 1 500 arbetslösa (november 2018) hade knappt 700 personer varit inskrivna på Arbetsförmedlingen i mindre än ett halvår. Just de med korta arbetslöshetstider är de som påverkas mest av svängningar i konjunkturen. Vid konjunkturuppgångar är det de som står nära arbetsmarknaden och har korta arbetslöshetstider som i störst utsträckning får jobb. De som däremot varit arbetslösa längre är inte lika attraktiva för arbetsgivare, och deras arbetslöshetstider påverkas därmed mindre av konjunktursvängningar. Nästan 500 personer hade varit utan arbete i mer än ett år. Av dessa hade nästan 250 varit arbetslösa mer än två år.

De senaste årens ökade antal asylärenden har inneburit ett ökat inflöde till Arbetsförmedlingen. Det är mycket positivt att de nyanlända snabbt ställer sig till arbetsmarknadens förfogande, men många av dem är i behov av olika insatser. Gruppen är heterogen, och därför bör Arbetsförmedlingen kunna erbjuda en god individanpassning. Utbildning i svenska språket liksom validering av kompetens och examina är viktiga verktyg. Många i gruppen saknar egna nätverk i Sverige och behöver stöd i kontakterna gentemot arbetsgivare.

En växande utmaning är att möta arbetsgivarnas arbetskraftsbehov. En fjärdedel av arbetsgivarna i det gotländska näringslivet upplever det svårt att hitta arbetskraft med rätt kompetens. Inom många offentliga verksamheter är bristsituationen ännu större. Ungefär hälften av alla verksamheter uppger att de upplevt brist vid rekryteringar det senaste halvåret (2018). Inom vissa verksamhetsområden, till exempel barnomsorg och grundskola, har samtliga verksamheter uppgett en bristsituation.

Hittills har bristen mest rört yrken som kräver längre utbildningar, men bristen har vidgats. I de fall det inte handlar om höga utbildningskrav är kraven ofta höga på kompetens och erfarenhet. Utmaningen för Gotland blir att kunna ta till vara på de kompetenser som finns, och förbättra matchningen mellan arbetsgivare som har ett rekryteringsbehov med arbetssökande.

En effektiv matchning på arbetsmarknaden handlar dock inte bara om att öka andelen med högskoleutbildning utan också om att minska andelen utan gymnasieutbildning och om att utbudet på arbetsmarknaden matchar efterfrågan. För att klara omställningar och snabba förändringar på arbetsmarknaden behövs möjligheter till ett livslångt lärande där individens kompetens tillvaratas. Det handlar bland annat om att kunna tillhandahålla ett anpassningsbart och flexibelt utbildningssystem.

Ett annat viktigt verktyg är validering. I en validering kartläggs, dokumenteras, värderas och erkänns det som en individ kan inom ett område, men inte har giltigt bevis på. Syften med validering kan vara att korta en pågående utbildning så att man inte behöver läsa sådant man redan kan, att dokumentera sitt kunnande för att söka nytt jobb eller att identifiera vilka kunskaper och färdigheter som behöver kompletteras för att man ska uppnå den kvalifikation man önskar. Valideringen kan alltså både ge intyg på det en individ redan kan och identifiera vad personen behöver komplettera för att kunna få ett jobb eller gå en utbildning. På så sätt kan utbildningsinsatserna inriktas mot rätt områden och studietiden kan kortas samtidigt som resurser sparas.

Matchningen på arbetsmarknaden, det vill säga hur väl arbetsgivarnas efterfrågan på arbetskraft och kompetens möts av befolkningens utbildning, kan även mätas genom hur väl arbetstagares utbildning matchar deras yrke.

Ö-läget med de begränsade möjligheterna till in- och utpendling gör att Gotland till viss del behöver vara självförsörjande inom vissa utbildningsområden, där det är svårt att rekrytera kompetens från fastlandet. Den avgränsade arbetsmarknaden kan vara en utmaning för gotländska arbetsgivare vid rekryteringar, där möjligheten att attrahera främst spetskompetens utpekats som särskilt utmanande. I vissa fall är behovet av särskilda utbildningar lågt sett till antal personer och andra mer flexibla utbildningslösningar kan krävas för att möta ibland små kompetensbehov, som dock är avgörande för enskilda företags tillväxt.

Nationella utmaningar för den framtida kompetensförsörjningen

Arbetsförmedlingen presenterade under våren 2019 en analys av Sveriges framtida sysselsättning avseende tiden 2018-2030. Den demografiska utvecklingen medför påfrestningar som riskerar att bli särskilt stora inom näringsgrenar i små och medelstora kommuner (inklusive Gotland). En del näringar kan få svårt att öka sysselsättningen i planerad takt på grund av att det saknas arbetskraft med efterfrågade kompetenser. För att möta risken med en ökad försörjningskvot inom befolkningen finns flera alternativ:

- Högre sysselsättningsgrad inom den befintliga befolkningen.
- Nettoinvandring.
- Ökad produktivitetstillväxt.

Det är dock svårt att se att endast ett av de tre alternativen är tillräckligt för att möta utmaningarna med en åldrande befolkning. Det behövs med stor sannolikhet en kombination av de tre alternativen. Arbetsförmedlingen pekar på att arbetskraftsinvandringen skulle behöva öka, att fler utrikes födda med kort utbildning behöver komma i arbete och att det är en nyckelfråga att satsa på utbildning för korttidsutbildade.

Hela utbildningskedjan behövs för kompetensförsörjningen

En väl fungerande kompetensförsörjning förutsätter att hela utbildningskedjan fungerar, från det att fler elever når gymnasiebehörighet i grundskolan, avslutar gymnasieskolan med godkända betyg till att förutsättningarna för det livslånga lärandet förbättras på hela Gotland och hos alla grupper i samhället.

En väl utbildad befolkning har stor betydelse för den regionala utvecklingen och tillväxten, bland annat genom att hög utbildningsnivå generellt samvarierar med hög tillväxt och produktivitet. Regioner med låg utbildningsnivå har sämre förutsättningar i det växande kunskapssamhället. Samtidigt har utbildningsnivån en stor påverkan på individen.

Det är dock inte så att god utvecklingskraft alltid fordrar att arbetskraften besitter hög formell akademisk utbildning. Gnosjö är ett exempel på en region som tack vare utmärkt näringslivsklimat, parad med historik av företaganda, åstadkommit uthållig inkluderande tillväxt, hög sysselsättning, social hållbarhet och

god inkomstutveckling utan att produktionen kännetecknats av hög utbildningsintensitet.²⁵

Den generella utbildningsnivån hos gotlänningarna är lägre än i riket²⁶. I befolkningen mellan 25-64 år har 35,5 procent läst vidare efter gymnasiet (riket 43,3 procent). Bland kvinnor har 42,4 procent läst vidare efter gymnasiet och bland män 28,6 procent. Andelen högutbildade, vilket innebär en utbildning på tre år eller mer efter gymnasiet är på Gotland 21,5 procent (riket 27,3 procent). Könskillnaderna är stora. Bland män är 15,6 procent högutbildade (riket 22,5 procent) och bland kvinnor 28,4 procent (riket 33,2 procent). Kortutbildade är de som inte har utbildat sig vidare efter grundskolan. Här skiljer sig inte Gotlands befolkning så mycket från övriga riket. 12 procent är kortutbildade jämfört med 11 procent i riket. Både på Gotland och i övriga riket är det något fler män som är kortutbildade.

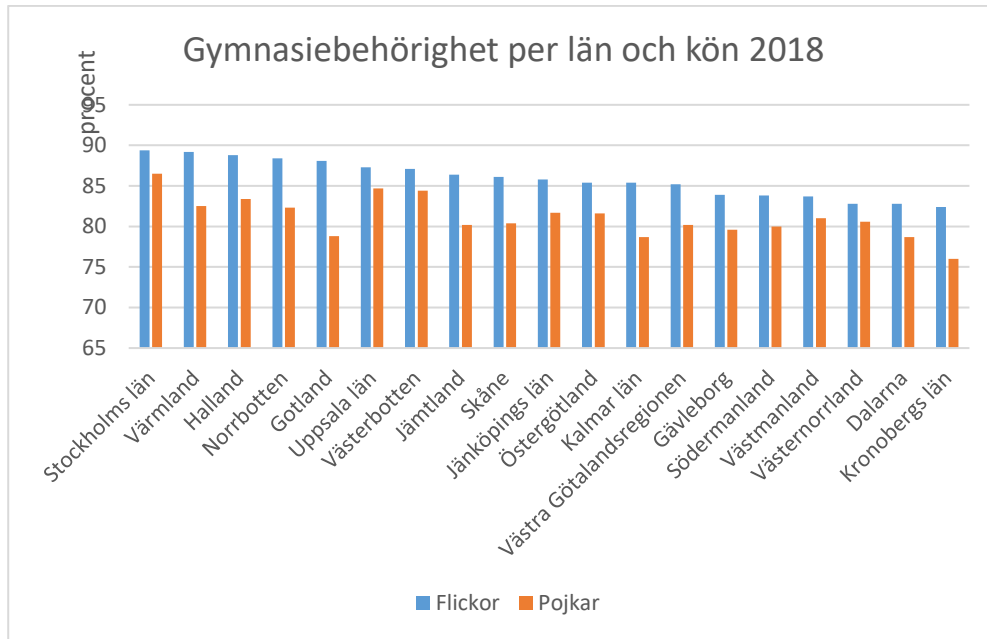
Att det finns en stor skillnad mellan kvinnors och mäns utbildningsnivåer kan förklaras med att kvinnor i högre grad är verksamma inom branscher och yrken som kräver gymnasial- eller eftergymnasial utbildning. Kvinnor arbetar i högre utsträckning inom den offentliga sektorn där högre utbildning i krävs i flera yrken. Männen arbetar främst inom branscher och yrken där det traditionellt sett inte har ställts samma formella och höga utbildningskrav. Utbildningsnivån har ökat över tid, men samtidigt är skillnaderna i utbildningsnivå mellan länen relativt bestående. Enligt SCB förväntas utbildningsnivån fortsätta att stiga i Sverige, men i en långsammare takt än tidigare. Om dagens utbildningsmönster består kommer dessutom skillnaderna mellan könen att öka.

När det gäller skolresultat och lärartäthet avviker Gotland inte i någon negativ mening från riksgenomsnitt. Men det finns skillnader mellan könen vad gäller studieresultaten som behöver adresseras. Flickor på Gotland uppvisar överlag bättre skolresultat än riksgenomsnittet, såväl på grundskolenivå som på gymnasienivå. Pojkar på Gotland har resultat som ligger betydligt under.

Bland elever i årskurs 9 var 83 procent behöriga till yrkesprogram i gymnasieskolan 2017/18. Bland flickorna var 88,1 procent behöriga, bland pojkarna 78,8 procent. Jämfört med andra län är detta den största skillnaden mellan könen.

²⁵ Nulägesanalys av Gotland, underlag av Peter Stein, 2019

²⁶ SCB, 2018

Bland avgångselever i gymnasieskolan läsåret 2017/18 hade 70,1 procent grundläggande behörighet för högskolestudier, totalt för alla nationella program, Bland elever på yrkesprogram hade 31 procent grundläggande behörighet och bland elever på högskoleförberedande program 94,1 procent.

Övergången från gymnasium till högre utbildning är lägre på Gotland än i riket. Elever med gymnasieexamen 2014/15 och som påbörjat högskolestudier t.o.m. 2017/18 var på Gotland 32,2 procent och i riket 44,9. Bland kvinnor på Gotland hade 36,4 procent påbörjat högskolestudier jämfört med 50,7 procent i riket. Bland män på Gotland hade 28,4 procent påbörjat högskolestudier jämfört med 38,9 procent i riket.

Bland elever med avslutad gymnasieskola finns en tydlig uppdelning mellan flickor och pojkar. Utifrån de femton största gymnasieprogrammen är det många gymnasieprogram som har en fördelning inom 50/50 procent flickor och pojkar: samhällsvetenskap, naturvetenskap, handels- och administrationsprogrammet, humanistiska programmet, ekonomiprogrammet och naturbruk. Gymnasieprogrammen inom vård- och omsorg, barn och fritid har en fördelning med flest flickor (inom 70/30). Inom gymnasieprogrammen bygg- och anläggning, el- och energi och VVS- och fastighet fanns det inte några flickor med avgångsbetyg alls under 2019.

Samtidigt som det är en utmaning att höja utbildningsnivån i sig så är det också viktigt att utbildningssystemet matchar det behov som finns på arbetsmarknaden. Många av de yrken som det i framtiden beräknas vara störst brist på är yrken som kräver gymnasial yrkesutbildning. Att fullfölja sin skolgång till åtminstone gymnasiekompetens är idag i princip nödvändigt för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden.

Förutsättningarna för utbildning varierar

Skillnaden mellan mäns och kvinnors studiemönster tar dock inte sin början i den högre utbildningen utan grundläggs ofta tidigare. Det gäller både studiere-

sultat och studieinriktning. Att fullfölja sin skolgång till åtminstone gymnasiekompetens är idag nödvändigt för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. Att motverka avhopp från skolan är även viktigt för den regionala utvecklingen eftersom det påverkar bland annat folkhälsa, kompetensförsörjning och ekonomisk tillväxt. Det finns många, ofta samverkande, skäl till varför unga avbryter och inte fullföljer en gymnasieutbildning. Förklaringarna finns på flera nivåer, individuella och strukturella, inom och utanför utbildningssystemet.

En högre andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är behöriga till gymnasiet jämfört med elever vars föräldrar har förgymnasial eller gymnasial utbildning. Vidare är en högre andel av eleverna som är födda i Sverige behöriga jämfört med utrikes födda elever. Viktigt att notera är att behörigheten bland personer som är födda i Sverige men med utländsk bakgrund (minst en förälder som är utrikes född) endast är marginellt lägre än personer med svensk bakgrund medan behörigheten bland elever som själva är födda utrikes är betydligt lägre.

Högre utbildning, forskning och innovation

Hög utbildningsnivå, forskning och en stark innovationskraft är starkt bidragande för att skapa och upprätthålla en hållbar utveckling, tillväxt och ett konkurrenskraftigt näringsliv. Innovationer behövs för att möta framtidens samhällutmaningar. Inom offentlig sektor behöver en kultur av innovation främjas. Att skapa förutsättningar för innovation ökar verksamheternas kvalitet och effektivitet.

Uppsala universitet Campus Gotland

På Gotland finns högre utbildning i form av universitetsutbildning genom Uppsala universitet. Den 1 juli 2013 gick Högskolan på Gotland samman med Uppsala universitet och bildade Uppsala universitet Campus Gotland. På Campus Gotland bedrivs utbildning och forskning inom de tre vetenskapsområdena humaniora och samhällsvetenskap, medicin och farmaci samt teknik och naturvetenskap och i dagsläget har 22 av universitetets institutioner verksamhet vid Campus Gotland. En av dessa, institutionen för speldesign, är helt baserad i Visby. Campus Gotland har cirka 2 100 helårsstudenter, varav knappt 1100 campusstudenter, och cirka 200 anställda, varav 150 forskare och lärare samt en administrativ enhet med ett 40-tal medarbetare. Målet är att till 2021 ha minst 1500 helårsstudenter i campusutbildning.

Uppsala universitet är en motor för samhällsutvecklingen på Gotland. Med universitetet på Gotland ökar den kunskapsintensiva nivån på ön. Att Uppsala universitet finns på Gotland spelar mycket stor roll för utbildningsnivån, rekryteringsmöjligheter för arbetsgivare och kopplingen mellan innovation och forskning för både näringsliv och offentliga miljöer. Vidare bidrar universitetet till att skapa förutsättningar för mer och fler kunskapsintensiva företag.

Uppsala universitet Campus Gotland är viktig för Gotlands kompetensförsörjning. Sedan etableringen på Gotland har utbildningsnivån sakta höjts även om den fortfarande ligger under riksnittet. Att ha Uppsala universitet på ön skapar stora möjligheter. Dels genom att utbildningar inom områden med stark koppling till ön, exempelvis inom kulturvård, arkeologi och hållbar destinationsutveckling erbjuds, dels genom utbildningar som till sjuksköterska och lärare som

det offentliga på Gotland till stor del direkt rekryterar ifrån. En fortsatt verksamhet på ön är därför helt nödvändig för Gotlands utveckling utifrån ovan nämnda perspektiv.

Att ta tillvara på de studenter som studerar på Campus Gotland blir en nyckelfaktor för att klara demografiska utmaningar såväl som kompetensmässiga. I dagsläget flyttar merparten av studenterna från ön efter avslutade studier. För att lyckas med detta blir det av vikt att studenterna integreras i det gotländska samhället under studietiden. Det kan innefatta större uppgifter som görs inom utbildningen i samverkan med omgivande samhälle såväl som möjligheten att bo och arbeta på sommaren.

2018 genomförde Region Gotland och Uppsala universitet en enkätundersökning som gick ut till 115+ campusstudenter.²⁷ Där tecknas en tydlig bild av Gotlands utmaning att få inflyttade studenter att bli kvar efter sin examen. Data ska dock tolkas mot bakgrund av relativt låg svarsfrekvens. Att inte kunna bo året runt är främsta orsak till missnöje med boendet. 76 procent av inflyttade studenter önskar stanna under sommaren men bara 40 procent har varit kvar på ön under något sommaruppehåll. Gapet mellan de som kan tänka sig att stanna på Gotland efter studierna och de som planerar att söka arbete på ön efter studierna är stort. Tillgång till bostad och relevant arbete bedöms som de två viktigaste faktorerna för att minska gapet.

Strategiskt partnerskap

Region Gotland och Uppsala universitet har ett så kallat strategiskt partnerskap. Syftet är att öka kunskapsutbytet mellan universitetet och Region Gotland, stärka den gotländska forsknings- och innovationsmiljön och säkra att Gotlands är en attraktiv universitets-ö och utvecklingsmiljö.

Ett väl fungerande samarbete mellan Region Gotland och Uppsala universitet är viktigt för Region Gotlands, universitetets och hela Gotlands utveckling. Samarbetet har tre fokusområden: en attraktiv universitets-ö och utvecklingsmiljö, ömsesidigt kunskapsutbyte samt forskning och innovation.

Det övergripande målet för fokusområdet är att Campus Gotland ska vara en attraktiv plats att arbeta och vistas på för både studenter, forskare och lärare vid Uppsala universitet, och att de gotländska invånarna känner en stolthet över Campus Gotland. För samarbetet finns ett antal konkreta delmål, bland annat följande:

- att fler gotlänningar väljer att påbörja högre studier,
- att fler studenter gör examensarbete hos regionala aktörer,
- att fler studenter väljer att stanna på Gotland efter avslutade studier,
- att samarbeten och kunskapsutbyten mellan universitetets institutioner och Region Gotlands förvaltningar utökas, samt

²⁷²⁷ <https://www.gotland.se/100829>

- att forskningsprojekt kopplas till Gotlands utveckling.

Forskning och innovation

Sverige är i europeisk jämförelse en av de mest innovativa ekonomierna, bland annat på grund av en god vetenskaplig bas, en högt kvalificerad arbetskraft och internationellt konkurrenskraftiga och innovativa storföretag.

Reglabs Innovationsindex 2017²⁸ mäter regional förmåga till ekonomisk förnyelse med ett antal indikatorer. Gotland har goda *grundförutsättningar* som är en av indikatorerna medan indikatorn *förnyelseförmåga* är något lägre än snittet. Den tredje indikatorn *marknadsförmåga* ger Gotland en sistaplats i Sverige. Goda grundförutsättningar och lägre förnyelse- och marknadsförmåga tyder på att det finns utvecklingspotential som inte fullt ut tas tillvara. Antagligen finns förklaringen att effekten av ett universitet på ön ännu inte fullt ut tagits tillvara samt att det av flera anledningar är en stor utmaning att få fler exporterande företag med kunskap och vilja att växa på nya marknader. Sannolikt har gotländska tillväxtbolag något svårare att finna riskkapital än tillväxtbolagen i storstadsregionerna.

Väl fungerande samarbetsarenor mellan näringsliv, offentlig och ideell sektor samt akademin är en katalysator för innovation och utveckling. Samarbetet och utvecklingen av verksamheten vid Gotland Science Park de senaste åren går i en mycket positiv riktning. I ett nära samspel mellan universitetet, Region Gotland, Gotland Science Park och näringslivet kan projekt drivas, som innehåller såväl en verksamhetsutvecklings-, forsknings-, som affärsutvecklingskomponent. I konkurrensen om forskningsmedel från EU:s ramprogram för forskning och innovation (nuvarande Horisont 2020 och kommande Horisont Europa) är samverkan mellan akademi, näringsliv och det offentliga en viktig faktor, liksom att forskningen tar avstamp i samhällsutmaningar.

Regioner med låga inkomster står inför särskilda utmaningar för att öka innovationsförmågan och produktiviteten. Det finns ett stort behov av investeringar i bland annat utbildning och kompetens samt forskning och utveckling. För att bredda innovationsbasen behöver också små och medelstora företag samt nystartade företags arbete med innovationer främjas.

Gotland, precis som andra kommuner och regioner, står inför utmaningar som kräver nya arbetssätt och lösningar. En tydlig resurs är användaren av offentliga tjänster. Genom att främja dialogen mellan näringslivet och den egna verksamhetens behov kan nya idéer och lösningar utvecklas. Funktionsupphandling, öppen innovation, social innovation är exempel på sätt som offentlig verksamhet i samspel med näringsliv och civilsamhälle kan använda för att utveckla alternativa sätt att möta behoven.

Miljö, klimat och energi

Det gotländska samhället har i grunden utmärkta förutsättningar för en samhällsutveckling i hållbar riktning. Den dominerande utmaningen för Gotland, liksom nationellt och globalt, är

²⁸ <http://www.reglab.se/projekt/innovationsindex/>

att hela det gotländska samhället ska bli klimatneutralt, i linje med nationella mål baserade på FN:s Parisavtal. Samtidigt behöver även övrigt miljöarbete genomföras för att uppnå miljömålen.

Gotland har unika natur- och kulturmiljöer i ett nationellt perspektiv, vilket är en styrka för ökad inflyttning, för besökare och en kvalitet för alla gotlänningar. Gotland har också goda förhållanden för förnybar elproduktion från sol och vind samt resurser för biobränsle från ett hållbart skogsbruk²⁹. Samtidigt finns problem och målkonflikter. För att trygga vattentillgången och för att nå fossiloberoende transporter krävs nya lösningar. Utpekandet till att vara pilot i energiomställning öppnar möjligheter.

Den dominerande utmaningen för Gotland, liksom nationellt och globalt, är att hela det gotländska samhället ska bli klimatneutralt, i linje med nationella mål baserade på FN:s Parisavtal. Det innebär kontinuerliga och målmedvetna utsläppsminskningar av växthusgaser genom omställning till förnybar energi och energieffektivisering. Samtidigt behöver övrigt miljöarbete genomföras för att kunna lämna över ett samhälle till kommande generationer där de stora miljöproblemen är lösta. Det innebär att arbeta för ett rent grundvatten och en levande Östersjö, bidra till giftfria kretslopp, öka den cirkulära ekonomins betydelse samt överlag bruka naturen så att ekosystemtjänsterna värnas och öns biologiska mångfald bevaras.

Gotlands läge gör tillgängligheten till en nyckelfråga och kommunikationerna med omvärlden är avgörande för utvecklingen. Kommunikationerna är samtidigt en akilleshäla ur hållbarhetssynpunkt genom att färje- och flygtrafiken till och från ön i dagsläget är helt beroende av fossila bränslen. De ryms inte i de nationella målen om fossiloberoende fordonsflotta 2030 eller att Sverige 2050 inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser. Målkonflikter när det gäller markanvändning är kanske tydligast när det gäller stenbrott till kalk- och cementindustrin. Industrins utveckling påverkar även Gotlands vattentillgångar och har överväldigande dominans ifråga om klimatpåverkande utsläpp.

Omställning till förnybar energi och energieffektivisering

Gotland har utsetts av regeringen till nationell pilot för en hållbar energiomställning. Nationell utsläppstatistik nedbruten till regional nivå visar de klimatpåverkande utsläppen, hittills beräknade för 1990-2017. Sten- och kalkindustrin står för cirka 80 procent av de samlade klimatpåverkande utsläppen på Gotland och 90 procent av de direkta CO₂-utsläppen. Nationellt är andelen utsläpp från tillverkningsindustrier omkring 29 procent. Jordbrukets andel av utsläppen är i nivå med rikssnittet, 14 procent enligt nationell utsläppsstatistik för 2017³⁰

Utsläppen från den energianvändningen till värme, el och transporter på Gotland och den produktanvändning som ingår i utsläppsstatistiken, med undantag för cement- och kalkindustrins bränslen och processutsläpp samt jordbrukets

²⁹ Med hänsyn tagen till skogens betydelse som ekosystem, med ett uttag som inte överstiger den årliga tillväxten och där biobränslet framför allt är en biprodukt till virkesproduktion.

³⁰ Nationella emissionsdatabasen, regionalt uppföljningssystem för miljömålen.

utsläpp genom biologisk aktivitet från odlad mark och husdjur³¹ var de klimatpåverkande utsläppen hela 48 procent lägre år 2017 än de som redovisades 1990. Energiplanens mål om 45 procents minskning från år 1990 till år 2020 är därmed uppfyllt, men dessa utsläpp på Gotland är små i förhållande till industrins utsläpp.

För att klara Parisavtalet mål om att begränsa vidta åtgärder för att begränsa temperaturökningen till 1,5 grader måste utsläppen ner till nästan noll till år 2040. En gradvis minskningstakt på dryga 16 procent per år behövs, för att klara det återstående budgetutrymme om dryga 10 miljoner ton koldioxid för Gotland. Trafikens koldioxidutsläpp på 124 kiloton år 2017 var 30 procent lägre än motsvarande utsläpp 1990. För att nå det nationella målet för trafikens minskade klimatpåverkan, 70 procent minskade utsläpp 2010-2030 behöver utsläppen minska med 60 procent från år 2017 till år 2030. För att hålla sig inom ramarna för 1,5-gradetsmålet behöver minskningen gå ännu fortare.

På Gotland, som på många andra håll, är ökad andel hållbar energi en språngbräda till ett ekologiskt hållbart samhälle. De bärande delarna på Gotland är vindkraft för att producera el och biobränsle för att producera värme. Biogas är idag det enda biodrivmedel som produceras lokalt. Potentialen är god, men utvecklingen för biogasen som för flera andra energislag, beror på vilka förutsättningar som omvärlden ger. Kapaciteten i elnäten på Gotland och i anslutningen till fastlandet behöver öka om den årliga lokala produktionen av förnybar el ska kunna öka i förhållande till den årliga mängden inköpt el. Vid normalår motsvarar nu vindkraftens elproduktion 45-50 procent av elförbrukningen på Gotland.

Osäkerheten om hur och var vindkraft kan tillåtas, främst med hänsyn till kungsörn enligt EU:s art- och habitatdirektiv, gör att vindkraften för närvarande inte utvecklas här. Detta innebär en stor osäkerhet för det långsiktiga planeringsmålet med femdubblad kapacitet, till 1000 MW installerad effekt. I slutet av 2018 fanns 178 MW installerad effekt fördelad på cirka 130 verk. Solel har under senare år utvecklats mycket snabbt om än från en låg nivå. I nuläget, hösten 2019, finns cirka 8 MW installerad effekt, främst i form av mikroanläggningar, hos anslutna elkonsumenter med högst 63 A säkring, eftersom nyanlutning av större anläggningar i nuläget inte tillåts av elnätsbolaget.

Tillgången till vatten av god kvalitet

Tillgången på vatten är avgörande för hela samhällsutvecklingen. I syfte att trygga den långsiktiga tillgången på dricksvatten för de drygt 60 procent av gotlänningarna som är anslutna till kommunal vattenförsörjning har tekniska nämnden beslutat om fortsatt satsning på membranrening av brackvatten från Östersjön och ett sådant vattenverk invigdes 2019. Beslutet innebar också exempelvis en översyn av VA-taxan, fortsatt arbete med vattenhushållning, bättre dagvattenhantering, förbättrat ledningsunderhåll samt uppdrag att undersöka

³¹ Industrins utsläpp ingår genom handeln med utsläppsrätter i en Europagemensam kvot för minskade utsläpp. Industrins utsläpp bör fås att minska t ex både genom lägre utsläppstak i utsläppshandeln och genomtydligt ökad efterfrågan på cement med lägre klimatpåverkan från bygg och anläggningsbranscher nationellt och internationellt. Jordbrukets utsläpp av andra klimatgaser än koldioxid

förutsättningarna för ökad grundvattenbildning genom infiltration av ytvatten kring kommunala vattentäkter.

En annan viktig faktor är ”Klart Vatten”, det tillsynsarbete som pågår, för att genom en systematisk genomgång socken för socken få miljögodkända enskilda avloppsanläggningar vid de många bostäder och verksamheter som saknar möjligheter att anslutas till kommunalt VA. En utveckling av membrantekniken är också att ytterligare förbättra reningen vid regionens större avloppsreningsverk, i Visby redovisas försök som möjliggör att höja standarden på det renade vattnet från badvattenkvalitet till dricksvattenkvalitet.

Ett integrerat hållbarhetsarbete

En utmaning och samtidigt en möjlighet är att hållbarhetsarbetet blir en naturlig del av all utveckling och alla affärsmässiga beslut. För att det ska stimuleras behövs utbildningsinsatser för höjd kunskapsnivå, beslutsstöd och olika fora för kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

Region Gotlands verksamheter påverkar på många sätt gotlänningarnas möjligheter att leva hållbart. Region Gotland är sedan 1992 medlem i Sveriges Ekokommuner. Fenomenalen Science Center utbildar barn och vuxna till planetskötare enligt de globala hållbarhetsmålen, Agenda 2030.

Ett ansvarsfullt samhällsbyggande bidrar till hållbar konsumtion, cirkulär ekonomi och en hållbar tillväxt på Gotland som minskar belastningen på ekosystemen. I en cirkulär ekonomi uppstår bland annat nya service- och delningstjänster.

Näringslivet inom Gotlands styrkeområden för tillväxt, mat och livsmedel samt besöksnäringen, har potential att växa miljömässigt hållbart vilket kan vidga företagets marknader. Men transporter och resor har tids-, kostnads- och klimat-aspekter som begränsar en hållbar utveckling för näringsliv och boende på Gotland. Här behövs innovativa lösningar.

Social hållbarhet

För Region Gotland innebär social hållbarhet att bygga ett tryggt och öppet samhälle för invånare och besökare. Ett jämlikt och jämställt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa. Gotland är en ö som präglas av en mångfald av uttryck och ett rikt kulturliv. En plats där människor känner tillit och förtroende för samhället och varandra samt känner sig delaktiga i samhällsutvecklingen. Ett socialt hållbart samhälle som tål påfrestningar, är anpassningsbart och förändringsbenäget. Samhället ska tillgodose alla människors grundläggande behov, säkerställa de mänskliga rättigheterna, bidra till att alla människor är inkluderade samt anpassas och utformas utifrån de grupper som har störst behov.

Hälsa, jämlikhet, jämställdhet

De allra flesta på Gotland upplever sin hälsa som god eller någorlunda god och levnadsvanorna liknar i hög grad de i resten av riket. Det är dock ett folkhälso-problem, på Gotland såväl som i resten av Sverige, att hälsa och hälsofrämjande levnadsvanor är ojämnt fördelade i befolkningen.

Målet i Vision Gotland 2025, att gotlänningar mår bäst i landet, är dock inte nått. Under de senaste åren ses inga tydliga förbättringar i upplevd hälsa bland de grupper som har sämst hälsa och den psykiska ohälsan har ökat i befolkningen. Ett antal områden indikerar ett stort behov av fortsatta insatser för att nå målet; bland annat att minska skillnader i hälsa och levnadsvanor mellan olika grupper, motverka mäns våld mot kvinnor, förebygga psykisk ohälsa, öka förutsättningen för god hälsa genom livet genom att unga får behörighet till och genomför gymnasiet samt att stärka tillit, socialt deltagande och trygghet i samhället.

Jämlik hälsa

Högre social position ger bättre hälsa. På Gotland är andelen personer med längre utbildning lägre och medianinkomsten lägre än i riket. Andelen äldre i befolkningen är också högre jämfört med riket. Mot den bakgrunden hade en större förekomst av upplevd dålig hälsa kunnat förväntas. En förklaring kan vara det sociala kapitalet på Gotland som gör att gotlänningarna upplever mer trygghet och tillit till andra människor i jämförelse med riket.

Fortsatta insatser behövs för att nå jämställd och jämlik folkhälsa. Det finns skillnader i hälsa, livsvillkor, levnadsvanor och sociala faktorer utifrån kön, ålder, utbildningsnivå och hushållsinkomst. Exempelvis är övervikt vanligare bland män än bland kvinnor medan fler kvinnor än män upplever nedsatt psykiskt välbefinnande och stress. Upplevd bra hälsa minskar med stigande ålder. Upplevelse av hälsa som mindre bra, levnadsvanor som inte främjar hälsa, lågt socialt deltagande, upplevelse av otrygghet och låg tillit till andra människor hänger samman med kort utbildning eller låg inkomst.

Mäns våld mot kvinnor är ett samhällsproblem. Särskilt utifrån perspektivet barn och ungas uppväxtvillkor och jämställdhet är förekomst av våld ett stort problem i samhället. Socialförvaltningen ser ökat antal anmälningar om barn som utsätts för misshandel eller övergrepp. En anledning kan vara ett ökat fokus på arbete för att upptäcka missförhållanden. Ökat varför anmälningarna ökar, är det ett problem att barn och unga utsätts för våld.

Ännu är inte uttag av föräldrapenning eller löner helt jämställda och män och kvinnor har inte likvärdiga möjligheter till utbildning. Det är vanligare att kvinnor har eftergymnasial utbildning än att män har det.

Hälsa, livsvillkor, levnadsvanor och andra förhållanden förbättras gradvis med stigande utbildningsnivå. Slutförd gymnasieutbildning har en avgörande betydelse för ungdomars möjligheter till etablering på arbetsmarknaden. Mer än var tionde elev på Gotland, i årskurs 9, saknar behörighet till gymnasieskolan och var fjärde elev i gymnasiet slutför inte studierna med examen eller studiebevis inom fyra år. Det är vanligare att flickor har gymnasiebehörighet än att pojkar har det.

En stor hälsoutmaning är ökningen av psykisk ohälsa. Psykiatriska diagnoser och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är vanligare på Gotland än i riket och det är något vanligare än i riket med självmord.

Samsjuklighet mellan missbruk, beroende och psykisk ohälsa är ett komplext folkhälsoproblem. Missbruk och beroende bland äldre är ett område som behöver uppmärksammas. Fallskador bland äldre skapar lidande och står näst efter cirkulationsorganens sjukdomar för den högsta kostnaden för slutenvård bland äldre.

Levnadsvanor som inte främjar hälsa leder till höga kostnader för samhället och står för en stor del av sjukdomsburden. Exempelvis har knappt 70 procent av männen och knappt 50 procent av kvinnorna fetma eller övervikt, var tionde person röker, var tredje person rör sig för lite, var femte man och var tionde kvinna har riskbruk av alkohol.

Var tionde flicka och pojke i årskurs 9 och var tredje flicka och var femte pojke i gymnasiet röker. I gymnasiet konsumerar var tredje flicka och var femte pojke intensivt alkohol, och mer än var tionde flicka och pojke har använt narkotika. Polisen bedömer att förekomsten av droger på Gotland för närvarande är hög.

Delaktighet och inkludering

Det finns många föreningar, men flera signalerar vikande medlemskap och engagemang. Var femte person har dock lågt socialt deltagande, vilket innebär att de under ett år aldrig deltagit i en aktivitet så som privat fest, släktsammankomst, bio, teater, föreningsverksamhet eller internetforum. Sex av tio äldre kvinnor och fyra av tio äldre män upplever ensamhet.

31 procent av kvinnor och 7 procent av män upplever otrygghet som visar sig genom att de avstår från att gå ut själva av rädsla att blir överfallna eller liknande. Upplevelsen av trygghet har minskat under de senaste åren, exempelvis för personer i åldern 16-34 år och bland kvinnor. Det är dock betydligt vanligare att gotlänningar upplever trygghet i jämförelse med riket. Även tillit till andra människor är större på Gotland jämfört med i riket. Var femte kvinna och man på Gotland har dock låg tillit till andra människor. Tilliten har även minskat i flera grupper under de senaste åren.

Valdeltagandet är högt. Befolkningens upplevelse av inflytande över beslut och verksamheter inom Region Gotland är lågt, enligt medborgarenkät.

Antalet nyanlända personer som blir anvisade till Gotland har stadigt minskat de senaste åren, från 286 personer 2016 till en prognos för 75 personer år 2019. Flera gotländska civilsamhällesaktörer har under den här perioden arbetat för att stödja den nyanlända, bland annat med boende och praktikplatser samt i asyprocesser. Detta har varit särskilt påtagligt på norra och södra Gotland.

Det formella integrationsarbetet på Gotland är organiserat kring fem målområden: arbete boende, hälsa och sjukvård, socialt sammanhang samt utbildning. I takt med att nyinflyttade etablerar sig och kommer in i arbete eller studier blir förmågan att växla inriktning i integrationsarbetet både en utmaning och en framgångsfaktor. Exempel på detta är DUA-satsningen (Delegationen för unga och nyanlända till arbete), där Arbetsförmedlingen och Region Gotland samverkar för att matcha arbetsmarknadens behov och nyanländas kompetenser.

Detta har medfört ett bättre kompetensutnyttjande och en mer sammanhållen kedja från SFI till praktik och arbete.

På Gotland är arbetslösheten låg och långtidsarbetslösheten har minskat. Det finns ändå kvarstående problem med att de som är arbetslösa ofta står långt från arbetsmarknaden. Ungefär var tionde person, oavsett kön, i åldern 17-24 år har varken arbete eller studerar. Det är något vanligare än i riket.

Jämställdhet

Jämställdhet är en förutsättning för en demokratisk utveckling och en hållbar ekonomisk tillväxt. För att kvinnor och män ska uppleva en region som attraktiv krävs jämställda villkor och möjligheter för alla att använda sin kapacitet, kreativitet och kompetens. Jämställdhet är också en mänsklig rättighet som ska genomsyra alla sektorer i samhället.

Regional tillväxt och jämställdhet uppfattas ofta som två skilda områden med olika målbilder som är svåra att förena och integrera i varandra. En hållbar tillväxt skapas genom hänsyn till ekonomi, miljö och sociala dimensioner såsom integration, jämställdhet och mångfald.

I såväl teori och praktik finns stöd som visar att tillväxt och jämställdhet förmerar varandra och främjar tillväxt genom att³²:

- Jämställdhet ökar tillgången på arbetskraft.
- Jämställdhet gör att humankapitalet används effektivare.
- Jämställdhet ökar effektivitet och lönsamhet i organisationer
- Jämställdhet fördjupar demokratin och ökar det sociala kapitalet.
- Jämställdhet ökar innovationsförmågan och samhällets resiliens.

Det finns fyra områden som inom forskningen ofta lyfts fram för att förklara hur jämställdhet kan påverka tillväxten positivt. Det är handlar om resursutnyttjande, demokrati, attraktivitet och innovation.

Resursutnyttjande

Då kvinnor och män har olika tillgång till utbildning läggs en grund för att inte utnyttja resurserna som finns i ett samhälle maximalt. Det medför även strukturella hinder som hindrar kvinnor och män från att kunna röra sig på hela arbetsmarknaden. Könstereotypa mönster leder till en stelhet då kvinnor och män förväntas arbeta inom olika sektorer. Män dominerar teknik- och industriarbeten, medan kvinnor främst arbetar med vård och omsorg. Detta leder till att arbetsmarknaden fungerar sämre som resursfördelningsinstrument.

Demokrati

Då kvinnor och män deltar i politiska val och politiskt valda församlingar lika mycket ökar jämställdheten och legitimiteten för de valda församlingarna. Demokratin stärks då samhällets institutioner blir mer stabila, vilket i sin tur bidrar till att skapa förutsättningar för ökad tillväxt.

³² Att fortsätta välja jämställdhet, Tillväxtverket (2019)

Ett samhälle som inte utesluter människor från tillgången på kapital, nätverk, institutioner med mera, bidrar till ökad mångfald samt ökad tillit till och känsla av att vara delaktig i samhället. Den ökade tilliten och mångfalden i de sociala kontakterna ökar även möjligheterna till samverkan mellan företag och offentliga aktörer, och därmed främjas dessutom den innovativa potentialen i samhället.

Attraktivitet

Attraktivitet handlar om hur en plats kan konkurrera med andra platser om olika resurser, till exempel kompetens och arbetskraft. I dag är det inte bara tillgången på arbete som gör att människor flyttar, utan även platsens attraktivitet. Det kan handla om öppenhet och tolerans, vilket är viktiga faktorer som möjliggör jämställdhet. Jämställdhet anses vara en viktig faktor för att en region ska kunna locka till sig både människor och kapital i högre utsträckning.

Innovation

Genom att fördelningen av medel för att främja innovation blir mer jämställd, kan innovativa möjligheter utvecklas inom fler sektorer av arbetsmarknaden och därmed kan antalet innovationer öka.

Mångfalden i sig kan också bidra till ett mer innovativt klimat, vilket i sin tur skapar förutsättningar för hållbar tillväxt och utveckling. Ökad jämställdhet i ledningsgrupper och företagsstyrelser leder till en ökad grad av kreativitet och innovationsförmåga och på så sätt till ökad konkurrenskraft och sysselsättning.

Fysisk planering

Under framtagandet av den regionala utvecklingsstrategin löper också Region Gotlands arbete med en ny översiktsplan. Det båda processerna samordnas så långt som möjligt, till exempel med gemensamma planeringsunderlag och dialogformer.

Översiktsplaneringens syfte är att ge vägledning för beslut om användning av mark- och vattenområden samt om hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Region Gotland ska i översiktsplanen redovisa sin bedömning av hur den kommer att tillgodose de allmänna intressen som ska beaktas vid användningen av mark- och vattenområden (3 kap. 4 § PBL).

Region Gotland ska i den fysiska planeringen bland annat samordna översiktsplanen med relevanta nationella mål, planer och program. Antalet sådana mål, planer och program är betydande. Boverket konstaterar i en rapport till regeringen att tjugoen olika politik- och/eller ämnesområden har betydelse för den fysiska samhällsplaneringen. Boverket har identifierat 28 nationella myndigheter som har ansvar inom ett eller flera områden. Till områdena hör totalt ett hundratal relevanta nationella mål, varav drygt 40 kan betecknas som övergripande mål.

Under senare tid har arbeten bedrivits med att på olika sätt koppla samman de kommunala fysiska planerna med det regionala tillväxtarbetet. Exempelvis har för Stockholms län en regionplan och en regional utvecklingsstrategi utarbetats i ett och samma dokument (RUFS 2050). I Örebro län har kommunernas översiktsplaner kopplats samman med den regionala utvecklingsstrategin genom en regional översiktsplan. I Skåne län har en strukturbild upprättats som innehåller

både fysiska frågor och utvecklingsfrågor. På Gotland, där Region Gotland har ansvar för både kommunal översiktsplanering och regionalt utvecklingsansvar, finns ett givet utrymme att samordna dessa processer.

Bilaga: SWOT

I arbetet har projektgruppen för RUS m.fl. tjänstepersoner inom Region Gotland och Länsstyrelsen i Gotlands län tagit fram en SWOT för att översiktligt belysa Gotlands styrkor och svagheter, hot och möjligheter. Den har använts vid möten i olika nätverk och samarbetskonstellationer för att få synpunkter.

Syftet med en SWOT är att identifiera styrkor och möjligheter som sammantaget bidrar till att uppnå önskade mål, samt hantera svagheter och hot som sammantaget hindrar att nå dem.

STYRKOR	SVAGHETER
<ul style="list-style-type: none"> ● En stark regional identitet. ● Närhet mellan människor. ● Civilsamhällets kraft, starkt föreningsliv. ● Hög tillit och trygghet. ● Starkt kulturliv. ● Väl fungerande samverkansorganisationer mellan olika sektorer. ● Tillgången till högre utbildning och forskning genom Uppsala universitet. ● Uppsala universitet Campus Gotland som motor och samverkanspart för innovativa miljöer. ● Inflöde av studenter från övriga Sverige och internationellt ● Diversifierat näringsliv och en bred arbetsmarknad. ● Högt nyföretagande och starkt entreprenörskap (varav kvinnors andel av nystartade företag högst i riket). ● Många uthålliga småföretag. ● Säsongsarbeten innebär goda möjligheter till startjobb. ● Platsen Gotland har ett starkt varumärke, både externt och internt. ● Stora och unika kultur- och naturvärden. ● God tillgänglighet och väl fungerande trafikupplägg för färjor och flyg. ● Väl anpassad infrastruktur (vägar, hamnar, flygplats). ● Högt bostadsbyggande. ● Utbyggt fibernät på hela Gotland. ● God tillgång till kommersiell och offentlig service ● Hög förvärvsfrekvens. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ojämlighet och ojämställdhet i hälsa, levnadsförhållanden och levnadsvanor. ● Mer än var 10:e elev i åk 9 saknar gymnasiebehörighet, fler pojkar än flickor. Var fjärde elev fullföljer inte gymnasiet. ● Mäns våld mot kvinnor. ● En egen arbetsmarknadsregion, med stor säsongvariation. ● Kompetensförsörjning – svårt hitta arbetskraft med rätt kompetens. ● Få medelstora företag som är oberoende av säsong. ● Låg andel anställda i privat sektor jämfört med riket. ● Gotländska företag har en låg internationaliseringsgrad. ● Transporter och resor har tids- kostnads- och klimataspekter som begränsar en hållbar utveckling för näringsliv och boende på Gotland. ● Kollektivtrafikens andel av resorna är låg ● Vattenhushållning och kommunikationer är inte långsiktigt hållbart. ● Den kalkbrännande stenindustrin är problematisk ur klimatsynpunkt . ● Färje- och flygtrafiken är beroende av fossila bränslen – kan konkurreras ut av mer hållbara destinationer/leveransorter. ● Stort bilberoende. ● VA-infrastrukturen. ● Vägnätets standard. ● Marknadsmässigt svårt att bygga bostäder över hela ön.

<ul style="list-style-type: none"> ● Styrkeområden i näringslivet: besöksnäringen, gröna näringar, kulturella och kreativa näringar ● Goda vind- och solförhållanden för förnybar elproduktion ● Kunskap och engagemang inom klimat- och energifrågor ● Befolkningsökning ● Positivt flyttnetto: fler flyttar in än ut. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Bostadsmarknaden och bostadsbyggandet tillgodoser inte behoven för alla målgrupper. ● Inkomsterna på Gotland är låga jämfört med andra län. ● Lägre andel högutbildade än riket och stora skillnader mellan män och kvinnor. ● Skillnader i utbildningsresultat mellan pojkar och flickor, kvinnor och män ● Varumärket: ses som en sommar- och semesterö. ● Negativt födelsenetto: färre födslar än dödsfall.
<p>MÖJLIGHETER</p>	<p>HOT</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● Internationalisering, ökad export. ● Utveckla ledande forsknings- och innovationsmiljöer. ● Stärka tillväxt i kunskapsstunga branscher. ● Cirkulär ekonomi inom energi- och industriproduktion. ● Ökad samverkan mellan offentlig sektor, näringsliv, akademi och civilsamhälle. ● Stärka bilden av Gotlands breda arbetsmarknad. ● Stärka attraktionskraft med hjälp av höga natur- och kulturvärden. ● Stärka Uppsala universitet Campus Gotland som utvecklingsmotor genom närmare samarbete med näringslivet och att attrahera/behålla studenter efter examen. ● Stärka varumärke avseende plats att besöka, bo och verka ● Utveckla hållbara resor och transporter ● Öka intresset för resor med kollektivtrafik, ökat cyklande, samåkningspooler m.m. ● Förbättrat vägnät ● Kompetensbehovet kan tillgodoses genom utbildning på plats, i samverkan mellan aktörer och genom pendling och inflyttning. ● Ökad inflyttning av personer i arbetsför ålder. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Befolkningsutvecklingen – färre i yrkesaktiv ålder, stigande försörjningskvot. ● Ökat tryck på välfärdstjänster. ● Klimatomställning försvårar och fördyrar transporter. ● Hinder för att utveckla hållbara kommunikationer och ett mer hållbart resande ● Sårbar anslutning till fastlandet. ● Vattenförsörjning, brist på rent vatten. ● Färre året-runtboende i Visby innerstad och andra delar av Gotland. ● Försämrade tillgänglighet till välfärdstjänster på landsbygderna. ● El/energiförsörjning/tele – beredskapsperspektiv ● Intresset för utbildningar och kompetensbehoven på arbetsmarknaden överensstämmer inte. ● Att utbildningssektorn inte snabbt nog kan möta skiftande kunskaps- och kompetensbehov. ● Minskande ideellt engagemang i föreningslivet, både ideella ledare och medlemmar/utövare ● Minskad fysisk aktivitet bland både unga och vuxna ● Kvinnor och män, flickor och pojkars psykiska ohälsa ökar. ● Ohälsosamma levnadsvanor, ex ungas alkoholvanor, fetma och övervikt.

<ul style="list-style-type: none">• Fortsatt satsning på styrkeområden, besöksnäring, gröna näringar, kulturella och kreativa näringar• Utveckla fler större evenemang på ön• Satsning på kultur, idrott, friluftsliv (påverkar folkhälsa, social hållbarhet och attraktivitet för inflyttning)• Verka för en inkluderande arbetsmarknad.• Främja psykisk hälsa.• Stärka socialt kapital.• Goda förutsättningar att vara pilot i energiomställningen.• De gröna näringarnas betydelse växer, lokal produktion av mat och energi ger en hög självförsörjningsgrad.	<ul style="list-style-type: none">• All kompetens tas inte tillvara på arbetsmarknaden (individperspektiv och kompetensförsörjningsperspektiv)• Klimatförändringarnas påverkan, på bland annat de gröna näringarna och vattenförsörjningen.• Östersjöns miljö – överutnyttjande av marina resurser, övergödning, miljögifter m.m.• Industrins utveckling påverkar Gotlands vattentillgångar, klimatavtryck och naturresurser• Målkonflikter när det gäller markanvändning.
--	--